

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Zorman

Omejevanje jedrskega širjenja na primeru Irana in Severne Koreje

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Zorman

Mentor: doc. dr. Uroš Svetec

Omejevanje jedrskega širjenja na primeru Irana in Severne Koreje

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

Omejevanje jedrskega širjenja na primeru Irana in Severne Koreje

Jedrsko širjenje je v mednarodni skupnosti neželen pojav, zato v svoji nalogi opisujem omejevanje jedrskega širjenja, kakšne so spodbude za jedrsko širjenje, nadzor nad jedrskim širjenjem in jedrskim orožjem ter njegovo uporabo tudi v testne namene. V mednarodni skupnosti obstajajo pogodbe, ki države omejujejo na področju jedrskega širjenja in uporabe ter testiranja jedrskega orožja. Prav tako obstajajo mehanizmi, s katerimi razpolaga mednarodna skupnost za omejevanje jedrskega širjenja. Iran in Severna Koreja sta v 21. stoletju najboljša primera jedrskega širjenja, zoper katerega mednarodna skupnost, kot kaže, ne najde pravega odgovora. Severna Koreja jedrsko orožje že poseduje, Iran pa si jedrsko orožje domnevno želi razviti. S primerjalno analizo sem želela ugotoviti vzroke in podobnosti razvijanja jedrskega programa v obeh državah. Državi sem medsebojno primerjala po naslednjih parametrih: geostrateški položaj, razlogi za jedrsko širjenje, zgodovina jedrskega programa, jedrske zmogljivosti, balistični program in odzivi mednarodne skupnosti zoper jedrsko širjenje v obeh državah.

Ključne besede: jedrsko širjenje, Iran, Severna Koreja, mednarodna skupnost

Nuclear Nonproliferation – case study Iran and North Korea

Nuclear proliferation is international undesirable issue and that is the main reason to focus in my master work on nuclear nonproliferation, reasons for nuclear proliferation, inspections of nuclear proliferation and control of use and test of nuclear weapons. There are several international treaties that cover nonproliferation and ban the use and test the nuclear weapons. International community has also the means to stop the spread of nuclear proliferation, covered by before mentioned treaties. Iran and North Korea are the best examples for nuclear proliferation in the last century that international community has not found the right policy to stop them. North Korea already has the nuclear weapon and Iran is allegedly trying to develop it. With comparison I wanted to find the causes and similarities of developing national nuclear program. Comparison was made by geostrategic position, the causes for nuclear proliferation, history of nuclear program, nuclear facilities, ballistic program and response of international community against nuclear proliferation in both countries.

Key words: nuclear proliferation, Iran, North Korea, international community.

KAZALO

1 UVOD	6
2 METODOLOŠKI OKVIR	8
2.1 Opredelitev problema in ciljev	8
2.2 Hipoteza	8
2.3 Struktura naloge	8
2.4 Metoda dela	9
3 JEDRSKA KOMPONENTA V VARNOSTNEM OKOLJU	10
3.1 Jedrsko širjenje	10
3.2 Temeljne spodbude za jedrsko širjenje	11
4 REŽIM O NEŠIRJENJU JEDRSKEGA OROŽJA	13
4.1 Pogodba o neširjenju jedrskega orožja	13
4.2 Mednarodna organizacija za jedrsko energijo	14
4.3 Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov	16
4.4 Resolucija VS OZN 1540	16
5 IRAN IN SEVERNA KOREJA – PRIMERJALNA ANALIZA	17
5.1 Geostrateški položaj	17
5.2 Razlogi za jedrsko širjenje	19
5.3 Zgodovina jedrskega programa	21
6 JEDRSKE ZMOGLJIVOSTI	35
6.1 Jedrske zmogljivosti	35
6.2 Balistični program – grožnja mednarodne varnosti?	40
7 ODZIVI MEDNARODNE SKUPNOSTI	43
7.1 Odzivi mednarodne skupnosti na iranski jedrski program	43
7.2 Odzivi mednarodne skupnosti na severnokorejski jedrski program	48
7.3 Različna politika mednarodne skupnosti do jedrskega programa obeh držav	56
8 ZAKLJUČEK	59
9 LITERATURA	64

KAZALO SLIK

Slika 6.1: Jedrski objekti v Iranu	37
Slika 6.2: Jedrski objekti v Severni Koreji	39

KAZALO TABEL

Tabela 6.1: Balistične rakete Irana in Severne Koreje	42
---	----

SEZNAM KRATIC

CTBT – Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty (Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov)

CTBTO – Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty Organisation (Organizacija o celoviti prepovedi jedrskih poskusov)

EU – Evropska unija

IAEA – International Atomic Energy Agency (Mednarodna agencija za jedrsko energijo)

NPT – Non-proliferation Treaty (Pogodba o neširjenju jedrskega orožja)

OZN – Organizacija združenih narodov

SALT – Strategic Arms Limitation Talks Agreement

START - Strategic Arms Reduction Treaty

SZ – Sovjetska zveza

VS – Varnostni svet

ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

Jedrsko orožje je, gledano skozi zgodovino, imelo ključno vlogo, da se je končala 2. svetovna vojna ter da sta se v obdobju hladne vojne ohranila mednarodni mir in varnost. Bipolarnost sveta v obdobju hladne vojne je med drugim privedla tudi do jedrske oborožitvene tekme. Glavna igralca sta bila predvsem Združene države Amerike in takratna Sovjetska zveza, vseeno pa so se bolj ali manj legalno in legitimno jedrsko oboroževale tudi druge države. Jedrsko oboroževanje tako danes ni več le bilateralno, ampak je postalo multilateralno oz. globalno. Namreč, po dostopnih podatkih poseduje jedrsko orožje devet držav.

Uporaba jedrskega orožja je v današnjem času manj verjetna, saj bi njene posledice imele globalne razsežnosti, ki se jim ne bi mogli izogniti niti dejanski »sprožilci« jedrskega orožja. Zato je še vedno vloga jedrskega orožja predvsem zastraševanje. Zastraševanje je bilo značilno za obdobje hladne vojne, ko je oborožitvena tekma dosegla ogromne razsežnosti. Ravno pretirano oboroževanje v času hladne vojne je privedlo tudi do potrebe po nadzoru in omejevanju jedrskega orožja. Nihče ne more znanstveno dokazati, da bo jedrsko zastraševanje delovalo večno, zato možnost jedrske vojne vedno obstaja (Lubi 1999, 34). Tudi po koncu hladne vojne je jedrsko orožje še vedno privlačno za tiste, ki z destruktivno močjo jedrskega orožja želijo zavarovati nacionalne interese, zastrašiti morebitne napadalce in vzbujati skrb pri tistih, ki se bojijo, da bo jedrsko orožje uporabljeno v afektu političnih voditeljev (Bee 1995, 8).

Širjenje jedrskega orožja je v obdobju hladne vojne dobilo ogromne razsežnosti. Čeprav so že kmalu po koncu 2. svetovne vojne obstajali predlogi za omejevanje jedrskega širjenja, se je dejansko razmišljanje o jedrskem omejevanju začelo šele s sovjetsko graditvijo berlinskega zidu leta 1961 in namestitvijo jedrskih raket na Kubi leta 1962 (Bee 1994, 18). Kubanska kriza leta 1962, ki je svet do sedaj najbolj približala jedrski vojni, je postavila temelje, ki so privedli ZDA in SZ ter posledično celotno mednarodno skupnost k razmišljanju o nadzoru jedrskega oboroževanja. Z namenom omejevanja jedrskih arzenalov, testiranj in izdelave jedrskega orožja je bilo v okviru mednarodnega prava ter bilateralnih in multilateralnih dogovorov sklenjenih več sporazumov in pogodb.

Samo omejevanje jedrskega orožja ni bila le posledica zaostrene varnostne situacije, ampak je omejevanje imelo tudi ekonomski vidik. SZ je ekonomsko vedno bolj slabila oboroževalna

tekma, medtem ko so se ZDA spopadale z gospodarskimi posledicami vojne v Vietnamu. To je privedlo velesili, da sta se začeli pogovarjati o omejevanju širjenja jedrskega orožja. Kot pravita Shwartz in Derber (1990, 181) večja varnost ni glavna korist omejevanja jedrskega orožja, ampak je to zmanjšanje prevelikih izdatkov.

V magistrski nalogi bom opisala jedrsko širjenje in temeljne spodbude za jedrsko širjenje, analizirala zgodovino in razvoj režima o neširjenju jedrskega orožja ter opisala najpomembnejše mednarodne pogodbe in mehanizme za omejevanje jedrskega širjenja.

Ne glede na dejstvo, da države imetnice jedrskega orožja v skladu s pogodbo o neširjenju jedrskega orožja in ostalih mednarodno pravnih aktih zmanjšujejo količino jedrskega orožja, pa krog držav in tudi nedržavnih akterjev, ki si želijo razviti ali imeti jedrsko orožje, narašča. Nekonsistentnost režima o neširjenju jedrskega orožja, krhanje regionalne in globalne varnosti, notranjepolitična nuja in povečana dostopnost jedrske tehnologije so lahko razlogi, zaradi katerih se klub držav imetnic jedrskega orožja še vedno povečuje (Campbell 2004, 20). Mednarodna skupnost si želi, skladno z režimom o neširjenju jedrskega orožja, preprečiti razvijanje jedrskega programa ali jedrskega orožja predvsem v državah z avtokratičnim političnim režimom oz. v neuspešnih ali problematičnih državah, kot so Severna Koreja, Iran, Irak, Sirija, ki bi lahko z neracionalnimi dejanji ogrozile regionalno in globalno varnost. Zato bom v nadaljevanju svoje naloge primerjala jedrsko širitveni proces v Iranu in Severni Koreji, zoper katerega mednarodna skupnost, kot kaže, ne najde pravega odgovora.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev problema in ciljev

Jedrsko širjenje je mednarodno nezaželen pojav. V tej luči bom analizirala odzive mednarodne skupnosti glede jedrskega širjenja na Severno Korejo, ki je po njenih lastnih podatkih že razvila jedrsko orožje, in na Iran, ki si jedrsko orožje domnevno želi razviti. Pri tem bom analizirala odzive mednarodnih institucij in tudi posameznih držav.

2.2 Hipoteza

Hipoteza 1:

Mednarodni pravni akti na področju jedrskega širjenja niso pravno zavezujoči, zato je tudi doslednost njihovega uresničevanja velikokrat na preizkušnji.

Hipoteza 2:

Ker so razlogi za razvijanje lastnega jedrskega programa v Severni Koreji in Iranu podobni, lahko mednarodni skupnosti koristijo negativne izkušnje Severne Koreje pri preprečitvi Iranu, da postane jedrska sila.

2.3 Struktura naloge

V prvem delu naloge bom analizirala ter opisala jedrsko širjenje, opisala temeljne spodbude za jedrsko širjenje in analizirala zgodovino in razvoj režima o neširjenju jedrskega orožja ter opisala najpomembnejše mednarodne pogodbe in mehanizme za omejevanje jedrskega širjenja. V drugem delu naloge bom analizirala jedrsko širjenje na Severno Korejo, ki naj bi jedrsko orožje že posedovala, in na Iran, ki si jedrsko orožje domnevno želi razviti. S primerjalno analizo sem predvsem želela ugotoviti vzroke in podobnosti razvijanja jedrskega programa v obeh državah. Državi bom medsebojno primerjala po naslednjih parametrih: geostrateški položaj države, razloge za razvijanje jedrskega orožja in obstoječe zmogljivosti jedrskega orožja in nosilcev jedrskega orožja, zgodovino jedrskega programa in odzive mednarodne skupnosti na jedrskega programa države.

2.4 Metoda dela

Z zgodovinsko analizo bom analizirala razvoj jedrskega orožja in kakšni so bili vzroki za jedrsko širjenje v zgodovini. Prav tako bom z omenjeno analizo predstavila tudi razvoj jedrskega programa v Severni Koreji in Iranu.

Z opisno metodo bom predstavila mnenja različnih avtorjev o vzrokih za jedrsko širjenje in odzive mednarodne skupnosti na širjenje ter predstavila mehanizme mednarodne skupnosti za omejevanje jedrskega širjenja. Opisala bom mednarodne pogodbe in resolucije, ki omejujejo jedrsko širjenje in uporabo jedrskega orožja, predvsem pogodbo o neširjenju jedrskega orožja, pogodbo o celoviti prepovedi jedrskih poskusov in Resolucijo VS OZN 1540. V drugem delu naloge pa bom z opisno metodo predstavila jedrske zmogljivosti in balistične zmožnosti obeh držav. Opisno metodo bom uporabila tudi za predstavitev rezultatov in potrditev hipotez.

Metodo analize in interpretacije virov bom uporabila za pridobivanje informacij iz primarnih in sekundarnih virov. Primarni viri so mednarodne pogodbe in resolucije ter statut Mednarodne organizacije za jedrsko energijo. Sekundarne vire bom uporabila na podlagi omenjene metode za proučevanje različnih knjig, publikacij ter znanstvenih člankov, ki obravnavajo jedrsko širjenje splošno in v obeh proučevanih državah.

S primerjalno analizo bom predstavila razlike in podobnosti jedrskega širjenja v Severni Koreji in Iranu, vzroke širitve in odzive mednarodne skupnosti. Kot ključne spremenljivke bom uporabila parametre, navedene v strukturi magistrske naloge. Na podlagi primerjalne metode bom preverila eno izmed hipotez.

3 JEDRSKA KOMPONENTA V VARNOSTNEM OKOLJU

3.1 Jedrsko širjenje

Jedrsko širjenje je mednarodno nezaželen pojav, ki ga mednarodni skupnosti ni uspelo popolnoma omejiti niti v času hladne vojne niti danes. V zgodovini jedrskega orožja ni mednarodna skupnost uspela preprečiti nobeni državi razvoj jedrskega orožja, v primeru Velike Britanije in Francije je mednarodna skupnost celo pomagala pri razvoju jedrskega orožja, v primeru Izraela je njegovo oboroževanje namerno spregledala, v ostalih primerih pa poskusi preprečevanja niso bili uspešni (Sagan 1995, 37).

Klasična teorija opredeli jedrsko širjenje kot povečevanje števila držav imetnic jedrskega orožja, do katerega pride, ko nova jedrska država samostojno izvede jedrsko eksplozijo. Sodobno opredelitev jedrskega širjenja vključuje poleg posedovanja jedrskega orožja še obstoj že izdelanega, vendar nepreizkušene jedrskega orožja ali posameznih sestavin tega orožja ter vojaških in civilnih znanstvenoraziskovalnih in proizvodnih zmogljivosti (vključno z obogatitvenimi in predelovalnimi zmogljivostmi) in brez mednarodnega nadzora. Najradikalnejša sodobna opredelitev jedrskega širjenja pa vključuje še obstoj znanstvenoraziskovalnih in proizvodnih zmogljivosti na civilnem jedrskem področju, ki so pod mednarodnim nadzorom in pri tem ne prihaja do zlorabe cepljivega materiala (Lubi 1999, 37–44).

Bee (1995, 10–18) jedrsko širjenje razdeli na tri različna in med seboj povezana obdobja:

- v prvo obdobje sodi tekmovanje med ZDA in Veliko Britanijo proti nacistični Nemčiji, ki je med 2. svetovno vojno želela izdelati jedrsko bombo. V ta namen so ZDA v okviru projekta Manhattan začeli pospešeno razvijati svoje jedrsko orožje. Prvo obdobje se konča z jedrskim napadom na Hirošimo in Nagasaki;
- drugo obdobje zaznamuje jedrska tekma med velesilama v času hladne vojne. ZDA in Sovjetska zveza sta zaradi jedrske oborožitvene tekme zgradili enormne jedrske arzenale. Manjše količine jedrskega orožja pa so posedovale še Velika Britanija, Francija in Kitajska. Drugo obdobje, ki je trajalo do konca hladne vojne, je poleg ogromnih količin jedrskega orožja zaznamovalo tudi velik razvoj in veliko število testiranj jedrskega orožja;

- tretje obdobje je še vedno aktualno, avtor ga imenuje obdobje proti jedrskemu širjenju. Začelo se je že med hladno vojno, ko se je mednarodna skupnost začela zavedati resnosti jedrskega širjenja in so se začeli pojavljati predlogi za omejevanje jedrskega širjenja. Prva pobuda, imenovana tudi Baruchov načrt¹, je bila v OZN posredovana že leta 1946, vendar brez uspeha. Leta 1957 pa je bila na pobudo takratnega ameriškega predsednika Eisenhowerja podpisana pogodba Atomi za mir (ang. Atoms for Peace Treaty), na podlagi katere je bila istega leta ustanovljena Mednarodna agencija za jedrsko energijo (angl. International Atomic Energy Agency – IAEA).

Sprememba sistema mednarodne varnosti po koncu hladne vojne je ustvarila še boljše pogoje za jedrsko širjenje, med katere štejemo upadanje obrambno-varnostnih zavezništav, ki so bila značilna za blokovsko delitev sveta, vsesplošna dostopnost tehnologije za izdelavo jedrskega orožja, tudi v nestabilnih državah, povečevanje regionalnih trenj na Bližnjem vzhodu, Južni in Severovzhodni Aziji ter pojav terorističnih skupin (Campbell 2004, 318).

3.2 Temeljne spodbude za jedrsko širjenje

Notranjepolitične spodbude

Med notranjepolitične spodbude za jedrsko širjenje posameznih držav se najpogosteje omenja nestabilen političen položaj njihovih režimov. Vladajoči politiki si z demonstracijo znanstveno-tehnološke zmogljivosti na jedrskem oborožitvenem področju poskušajo pridobiti večjo naklonjenost domače javnosti in odvrniti pozornost od perečih notranjih problemov ter si tako ponovno utrditi oblast. Širši notranjepolitični razlog za jedrsko širjenje posamezne države je, da bi ji jedrski oborožitveni program prinesel pomembne gospodarsko-razvojne koristi. V sodobnih razpravah se notranjepolitičnim vzrokom za jedrsko širjenje ne pripisuje večjega pomena (Lubi 1999, 62).

Pomanjkanje družbenega zaupanja v ekonomske in varnostne pogoje, ki zaznamuje nestabilne politične razmere posameznih držav, je tudi eden izmed notranjepolitičnih vzrokov za jedrsko

¹ Baruchov načrt (Bernard M. Baruch je bil predstavnik ZDA v komisiji za jedrsko energijo pri OZN) je leta 1946 predvideval, da se ustanovi mednarodna institucija, ki bi nadzorovala, preiskovala in licencirala vse jedrske reaktorje in materiale, uporabljene v civilne namene. Načrta ni sprejela SZ.

širjenje. Takšne vzroke za jedrsko širjenje rade iščejo države, ki so v zgodovini že imele pomembno in vplivno vlogo v mednarodni skupnosti (na primer Iran). Z razvojem jedrskega orožja si na populističen način želijo povrniti nekdanji sloves in okrepiti zgodovinsko zavest naroda. Nasprotno pa je lahko ravno zgodovinska izkušnja razlog proti jedrskemu širjenju. Tak primer je Japonska, kjer je zaradi jedrskih napadov po koncu 2. svetovne vojne javno mnenje zelo nenaklonjeno morebitnem posedovanju jedrskega orožja (Campbell 2004, 27–28).

Zunanjepolitične spodbude

Najpogostejši zunanjepolitičen vzrok za jedrsko širjenje je krepitev mednarodnega ugleda in vpliva. Jedrska vojaška sposobnost države je že od razvoja jedrskega orožja dalje simbol njenega mednarodnega ugleda in položaja. Na ta način države skušajo ohraniti, povrniti ali pridobiti status velike sile na globalni ravni in zagotoviti vpliv na dogajanje v svoji regiji. Poleg želje po vodilni vlogi v regiji lahko državo spodbudi tudi želja po vodilni vlogi v transnacionalnem gibanju ali povezovanju držav (npr. v arabskem ali islamskem svetu). Z demonstracijo jedrske razvitosti želijo države v svetu ustvariti ugled samostojne znanstveno-tehnološke sile. Naslednja zunanjepolitična spodbuda je ohranitev svobode v mednarodnem delovanju, tudi v odnosu do zaveznikov. Posedovanje jedrskega orožja ji bo tako omogočalo bolj avtonomno uresničevanje njenih zunanjepolitičnih ciljev in zagotovilo večji vpliv v okviru zavezništva. Posedovanje jedrskega orožja ali le sposobnost izdelave jedrskega orožja je zlasti za frustrirane države, ki si želijo mednarodnega ugleda, lahko sredstvo za pritegnitev večje mednarodne pozornosti. Za revne in nerazvite države je lahko jedrsko orožje sredstvo pri skupnem nastopu proti razvitim državam, da bi dosegle bolj enakopravno porazdelitev politične moči. Za razvite države pa je spodbuda za jedrsko širjenje lahko zaščita nacionalnih gospodarskih interesov (Lubi 1999 62–71).

Ena izmed zunanjepolitični spodbud je, da tudi mednarodni režim neširjenja jedrskega orožja ne deluje. Obstoječi režim nima učinkovitega mehanizma sankcioniranja za države, ki razvijajo jedrski program mimo določil Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja (NPT). Primeri iz zgodovine (jedrsko širjenje Indije, Pakistana in Izraela) tako niso spodbude, ki bi države ustavile pri razvoju lastnih jedrskih ambicij (Campbell 2004, 24).

Zunanjevarnostne spodbude

Če so glavni vir ogrožanja nacionalne varnosti države vojaške grožnje drugih držav, potem lahko ogrožena država vidi jedrsko orožje kot eno izmed sredstev ali kar najpomembnejše

sredstvo za zagotavljanje svoje nacionalne varnosti. Zato sodi zagotavljanje zunanje varnosti med zelo verjetne spodbude za jedrsko širjenje (Lubi 1999, 71).

Med zunanjevarnostne vzroke štejemo tudi zmanjšanje občutka regionalne in globalne varnosti. Zgodovinska nesoglasja in trenja med državami lahko vodijo v spremembo politike do jedrskega širjenja, pri tem gre lahko za ravnotežje moči med sosedi (primer Indija in Pakistan). Lahko pa jedrsko širjenje držav v regiji povzroči večje apetite ostalih nejedrskih držav (primer Bližnji vzhod). Naslednji zunanjevarnostni razlog je lahko tudi sprememba zunanjevarnostne politike ZDA. Če države ne uživajo več varnostnih zagotovil ZDA, je to lahko vzrok za spremembo jedrske širitvene politike tudi pri državah, ki so pod ameriškim vplivom. Države, ki uvrščajo ZDA med sovražne države, pa bodo njeno ekspanzijo in dodatno oboroževanje videle kot povod za lastno jedrsko oboroževanje (Campbell 2004, 20–27).

4 REŽIM O NEŠIRJENJU JEDRSKEGA OROŽJA

Režim o neširjenju jedrskega orožja sestavljajo mednarodne pogodbe in ostali akti, institucije in bilateralni jedrski trgovinski dogovori (Spector in Smith 1990, 293). Omejevanje jedrskega orožja lahko delimo na horizontalno in vertikalno omejevanje. V horizontalno omejevanje sodijo pogodbe, ki omejujejo širjenje jedrskega orožja v države, ki še ne posedujejo jedrskega orožja. Najpomembnejša je Pogodba o neširjenju jedrskega orožja in z njo v povezavi Mednarodna organizacija za jedrsko energijo in resolucija VS OZN 1540. V vertikalno omejevanje jedrskega orožja pa sodijo pogodbe, ki nadzirajo in predvidevajo zmanjševanje že obstoječega jedrskega orožja posameznih držav. Sem sodijo Pogodba o omejeni prepovedi izvajanja jedrskih poskusov, Pogodba o protibalističnih raketah, Pogodba o miroljubnih jedrskih eksplozijah, Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov, SALT I in II ter START I, II in III, ki omejujejo jedrsko širjenje na bilateralni ravni med ZDA in SZ ter njeno naslednico Rusijo (Bee 1994, 25–26). Za potrebe naloge bom opisala le večstranske pogodbe.

4.1 Pogodba o neširjenju jedrskega orožja

Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (NPT) je osrednja pogodba, ki je zajezila širjenje jedrskega orožja. Pogodba je bila podpisana leta 1968 med tremi državami z jedrskim

orožjem (ZDA, SZ in Veliko Britanijo) in devetinpetdesetimi državami brez jedrskega orožja. Veljati je začela leta 1970, ko jo je ratificirala večina držav članic. Kasneje so k pogodbi postopoma pristopile še ostale države, med drugimi tudi Kitajska in Francija, ki se v času hladne vojne pogodbi nista želeli pridružiti. Med podpisnicami tudi ni držav, ki imajo jedrsko orožje, vendar s pogodbo nimajo priznanega statusa jedrskih držav: Indija, Pakistan, Severna Koreja in Izrael (Enciklopedija Britanica).

Pogodba o neširjenju jedrskega orožja ima tri glavne sklope, in sicer:

- omejevanje jedrskega širjenja: jedrske države² ne bodo posredovale jedrskega orožja ali tehnologijo za izdelavo jedrskega orožja nejedrskim državam, te pa si ne bodo prizadevale, da bi jedrsko orožje ali tehnologijo pridobile (I. in II. člen). Nejedrske države se obvežejo, da bodo omogočale inšpektorjem IAEA nadzor nad vsemi jedrskimi aktivnostmi in objekti (III. člen);
- jedrsko razoroževanje: jedrske države se s pogodbo obvežejo k prizadevanju za zmanjšanje zalog jedrskega orožja in ustavitvi medsebojne jedrske tekme (VI. člen);
- miroljubna raba jedrske energije: nejedrske države se obvežejo, da bodo razvijale jedrski program le v miroljubne namene, jedrske države pa jim pri tem lahko pomagajo (IV. člen). Koristi miroljubnih jedrskih poskusov, ki jih lahko izvajajo le jedrske države, bodo pa na razpolago vsem (V. člen) (Bee 1994, 19–22).

Pogodba o neširjenju jedrskega orožja predvideva organizacijo preglednih konferenc na vsakih pet let (VIII. člen). Udeležile naj bi se je vse članice podpisnice pogodbe. Ob zaključku konference naj bi bila sprejeta sklepna izjava, za katero pa zaradi pomanjkanja soglasja med članicami ni nujno, da je tudi sprejeta. Vse države podpisnice pogodbe lahko od nje tudi odstopijo, če menijo, da določila pogodbe ogrožajo vitalne interese države ali posegajo v njeno nacionalno suverenost (X. člen). To je storila Severna Koreja, ki je od pogodbe odstopila leta 2003 (Bee 1994, 21).

4.2 Mednarodna organizacija za jedrsko energijo

IAEA je ključna organizacija režima o neširjenju jedrskega orožja. Organizacija je skozi svojo zgodovino tlakovala pot za omejevanje jedrskega oboroževanja. Mednarodna skupnost je

² Status jedrskih držav imajo le države, ki so izdelale in testirale jedrsko bombo pred letom 1967 (IX. člen).

zaradi pretiranega širjenja jedrskega orožja pooblastila inšpektorje IAEA, da poskušajo zajeziti nadaljnje širjenje jedrskega orožja. Prav tako pa je pripomogla k sprejetju Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja. 2005. leta je IAEA obenem z nekdanjim predsednikom Muhamedom El Baradejem dobila Nobelovo nagrado za mir (IAEA 2011).

IAEA je bila ustanovljena leta 1957, v okviru programa Atomi za mir in kot odgovor na naraščajoč strah pred jedrsko energijo. Delo IAEA je razdeljeno na tri glavna področja: jedrsko kontrolo, varnost in prenos znanja. IAEA ima 151 držav članic, med njimi tudi Slovenijo, ki se je organizaciji pridružila leta 1992. Posebnost med članicami je Severna Koreja, ki se je pridružila leta 1974, vendar je iz organizacije izstopila leta 1994 v znak protesta, ker se mednarodna skupnost ni strinjala z razvijanjem jedrskega programa te države (IAEA 2011).

Administrativna struktura IAEA je podobna strukturi OZN. Generalno skupščino sestavljajo vse države članice in zaseda enkrat letno. Izvršni organ pa je Svet guvernerjev, ki ga sestavlja 35 članic, devet je stalnih članic iz razvitih jedrskih držav, ostale pa so nestalne članice, ki se vsako leto zamenjajo. Predsedujoči Sveta guvernerjev je generalni direktor IAEA. Sedež organizacije je na Dunaju, poleg tega ima IAEA tudi regionalni pisarni v Torontu in Tokiu ter pisarne za povezavo v New Yorku in Ženevi (IAEA 2011).

IAEA ima dve glavni vlogi. Prva in hkrati tudi osnovna je nadziranje izvajanja Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja, druga vloga pa je pospeševanje prenosa jedrske tehnologije za miroljubne namene v razvijajoče se države. Vloga IAEA je razpeta od mednarodnega nadzornika jedrskih materialov in objektov do mednarodne politične organizacije, ki je sposobna odkriti, raziskati in preprečiti širjenje jedrskega orožja (Bee 1994, 22–23).

Pogodba o neširjenju jedrskega orožja predvideva, da so se vse države podpisnice dolžne doseči individualni dogovor z inšpektorji IAEA o nadzoru jedrskih objektov in aktivnostih. Dodatni protokol, ki ga je IAEA uvedla leta 1997, je glavno sredstvo za mednarodni nadzor jedrskih objektov. Protokol agenciji poleg inšpekcij delujočih objektov omogoča tudi preglede objektov, ki jih sama pogodba ne omogoča. Gre predvsem za reaktorje, ki ne obratujejo več, raziskovalne centre in tovarne, kjer izdelujejo proizvode, ki bi jih lahko uporabljali za jedrski program. Prav tako lahko na omenjenih objektih odvzema vzorce iz vode, zemlje in zraka, da

bi tako lahko ugotovila morebitne nedovoljene dejavnosti. IAEA lahko pregleduje vse jedrske instalacije posameznih držav z le dvournim vnaprejšnjim obvestilom (Dnevnik 2003).

V primeru, da država ne sodeluje z inšpektorji IAEA in krši določila pogodbe o neširjenju jedrskega orožja, je na predlog generalnega direktorja obravnavana na Svetu guvernerjev (XII.C člen ustanovne listine IAEA). Ta lahko državi kršiteljici ukine pomoč pri razvijanju jedrskega programa v miroljubne namene ali zahteva povrnitev materialne pomoči, ki jo je IAEA ali posamezna država članica že dala. Če se kršenje določil še nadaljuje, Svet guvernerjev posreduje primer kršitve v nadaljnjo reševanje Varnostnem svetu in Generalni skupščini OZN (IAEA 2011).

4.3 Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov

CTBT je pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov iz leta 1996, a zaradi nepopolne ratifikacije še ni začela veljati. Med državami, ki še niso ratificirale pogodbe, je večina držav imetnic jedrskega orožja (ZDA, Kitajska, Indija, Pakistan, Izrael in Severna Koreja). Na podlagi CTBT je bila na Dunaju ustanovljena organizacija z mednarodnim opazovalnim sistemom (Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty Organization – CTBTO), ki s 337 merilnimi sistemi, postavljenimi po celem svetu, zaznava jedrske eksplozije (Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov - Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty 1996).

4.4 Resolucija VS OZN 1540

Resolucija VS OZN 1540, sprejeta aprila 2004, je začrtala minimalne globalne ukrepe proti širjenju orožja za množično uničevanje in vsem državam naložila, naj jih nemudoma uresničijo. Resolucija od držav zahteva “kriminalizacijo širjenja orožja za množično uničevanje, uvedbo strogega nadzora nad izvozom in zavarovanje vseh občutljivih materialov znotraj svojih meja”. Poleg tega resolucija predvideva, da države:

- sprejmejo in izvajajo ustrezne učinkovite zakone, ki vsem nedržavnim subjektom prepovedujejo proizvodnjo, pridobivanje, posedovanje, razvoj, prevoz, prenos ali uporabo jedrskega, kemičnega ali biološkega orožja in nosilcev za njihovo uporabo;
- razvijejo in vzdržujejo učinkovite ukrepe za fizično zaščito;
- vzpostavijo nadzor na mejah in ustrezen pregon za preprečevanje nezakonitega trgovanja in

- uvedejo nacionalni nadzor pri izvozu in pretovoru.

Resolucija 1540 predstavljala do danes največjo priložnost, da si države, ki za mednarodno skupnost pomenijo tveganje na področju jedrske tehnologije, zagotovijo sposobnost za spoštovanje globalnih predpisov na področju neširjenja orožja za množično uničevanje. Vendar mednarodna skupnost resolucije ni pretvorila v učinkovit instrument za neširjenje orožja za množično uničevanje.

5 IRAN IN SEVERNA KOREJA – PRIMERJALNA ANALIZA

5.1 Geostrateški položaj

Iran meji s Turkmenistanom, Azerbajdžanom, Armenijo, Afganistanom, Turčijo in Pakistanom. Iran je četrta največja proizvajalka nafte na svetu in druga na Bližnjem vzhodu (Global Security 2010). Iran nadzira tri strateške obale Arabskega morja, Perzijskega zaliva ter Kaspijskega morja. Kaspijsko morje pa ni pomembno le za ZDA, pač pa tudi za Evropo. Preko države oz. njenega morja poteka tranzit vse nafte, načrpane v Iraku, Kuvajtu, Bahrajnu, Katarju, Združenih arabskih emiratih in Savdski Arabiji (Kunič 2006).

Iran je v zadnjih dveh desetletjih precej nestabilna država, umeščena v strateško pomemben in nemiren del regije. Zato ima njegova politika velik vpliv na stopnjo varnosti v Perzijskem zalivu, na Kavkazu, Bližnjem vzhodu in južni Aziji (Chubin 2002, 11). Tudi trenutni položaj v širši regiji je precej nestabilen, saj se v Afganistanu še vedno vrstijo spopadi, Pakistan postaja novo teroristično središče, stanje v Iraku še ni stabilno in tudi izraelsko-palestinski konflikt še ni razrešen. Vsakršna eskalacija konfliktov med katero koli državo v regiji bi lahko imelo širše razsežnosti.

Iran v regiji in širše nima veliko zaveznikov. Celotno nekatere arabske države, kot so Savdska Arabija, Irak, Oman, Katar, Združeni arabski emirati in Egipt, mu niso najbolj naklonjene. Država si želi pridobiti status najmočnejše države v regiji, kar pa ji skušata preprečiti Izrael in posledično ZDA, ki zanj tudi predstavljata največjo nevarnost.

Severna Koreja leži na Korejskem polotoku, v središču severovzhodne Azije, meji s Kitajsko, Rusijo in Južno Korejo ter na morju z Japonsko. Severna Koreja predstavlja interesno stičišče štirih vplivnejših držav sveta – ZDA, Kitajske, Rusije in Japonske, od katerih imajo tri jedrsko orožje, Japonska pa velike količine zalog plutonija. Razmere na Korejskem polotoku se še vedno niso normalizirale, saj Južna in Severna Koreja še nista podpisali mirovnega sporazuma po koncu korejske vojne leta 1953. Vse to pa lahko vodi v regijsko jedrsko oborožitveno tekmo (Clegg 2009, 110).

Korejski polotok predstavlja za Japonsko, Rusijo in Kitajsko hkrati grožnjo in priložnost, strateški interes ZDA na tem območju pa je uravnotežiti vzhodnoazijske države. Za Kitajsko je celotno območje Korejskega polotoka naravna ovira pred napadi mornariških sil potencialnih sovražnih držav. Podobno tudi Rusija vidi Severno Korejo v geostrateškem smislu kot branik pred napadi na svoja ozemlja in svoje enote na Daljnem vzhodu. ZDA Severne Koreje ne vidijo kot države, ki bi lahko ogrozila ameriške interese, ampak predvsem kot državo, ki lahko v veliki meri povzroči nestabilnost regije (Mansurov 2000). Za ZDA predstavlja Severna Koreja na območju vzhodnoazijske regije resno grožnjo stabilnosti in nevarnost jedrskega širjenja (Jane's Sentinel 2011a).

Obe obravnavani državi sta umeščeni v nestabilni regiji. Na območju Korejskega polotoka jedro nestabilnosti izvira še iz korejske vojne, ki je razdelila obe državi, jedrsko orožje Severne Koreje pa vnaša nemir med sosednjimi državami in v širši regiji. Na območju Perzijskega zaliva in Bližnjega vzhoda nestabilnosti ne botruje le Iran z ambicijami po jedrski širitvi, ampak tudi nerešen izraelsko-palestinski konflikt in spopadi v Afganistanu kot delu širše regije.

Obe državi si želita okrepiti svoj položaj v regiji, prav zato tudi nimata veliko zaveznikov v regiji. Iran je v večji meri obkrožen s sovražnimi državami, najbolj nenaklonjene so mu ZDA, Izrael in Irak. Iranu naprežanja po večjem vplivu zmanjšuje predvsem Izrael in posledično ZDA. Kitajska in Rusija sta Iranu naklonjeni; prva zaradi energetskih interesov, medtem ko želi Rusija na ta način zmanjševati vpliv ZDA v regiji. Severni Koreji v regiji nista naklonjeni Južna Koreja, s katero spor izvira še iz korejske vojne, in Japonska, ki se predvsem boji jedrske ekspanzije Severne Koreje. Kitajska in Rusija vidita Severno Korejo kot naravno oviro pred morebitnimi napadi na njuno ozemlje. ZDA glede Severne Koreje nima velikih interesov, njen glavni namen je predvsem stabilizirati regijo.

Zdi se, da kaže mednarodna skupnost, glede na geostrateško lego in energetski potencial obeh držav, večji interes za angažiranje v Iranu kot v Severni Koreji. Iranska geostrateška umeščenost, preko katere potekajo glavne energetske poti, so zanimive za ZDA, Kitajsko in Evropo. Sklepamo lahko, da geografska lega Irana, ki je v neposredni bližini Evrope, vpliva tudi na večje angažiranje Evropske unije. Enako geografska lega Severne Koreje vpliva na večje angažiranje držav v regiji (Kitajska, Rusija, Japonska).

5.2 Razlogi za jedrsko širjenje

Iranske razloge za jedrsko širjenje lahko iščemo v njegovi želji po prevladi na Bližnjem vzhodu, nestabilnosti v regiji in naraščajočem vplivu ZDA na tem območju. Pomemben dejavnik jedrskega širjenja je tudi notranjepolitični, saj iranski predsednik Mahmud Ahmadinedžad s tem povečuje svojo priljubljenost doma.

Razlogi za jedrsko širjenje Irana so:

- *zunanjepolitični*: na globalni ravni si Iran želi s posedovanjem jedrskega orožja okrepiti mednarodni ugled in političen vpliv, na podlagi katerega bi posledično zahteval vodilni položaj med muslimanskimi državami in dokazal, da je sposoben kljubovati zahodnem svetu, predvsem ZDA. Na regionalni ravni pa bi si Iran pridobil vlogo vodilne države v regiji in postopoma izničil ameriški in izraelski vpliv;
- *zunanjevarnostni*: eden izmed glavnih razlogov razvijanja jedrskega programa in orožja je odvrčanje mogočih napadov ZDA Izraela in Iraka oz. zastraševanje. Iran je lociran v nestabilni regiji, v kateri štiri države posedujejo jedrsko orožje, poleg tega pa imajo ZDA nameščene svoje sile tako v Iraku kot tudi v Afganistanu. Stališče Irana je, da do kemičnega napada v iransko-iraški vojni ne bi prišlo, če bi Iran posedoval jedrsko orožje;
- *notranjepolitični*: Iran meni, da je razvijanje jedrskega programa njegova nacionalna pravica, posedovanje tehnologije za izdelavo jedrskega orožja pa daje državi občutek suverenosti in neodvisnosti, s tem pa politično vodstvo odvrča pozornost od nakopičenih notranjepolitičnih in gospodarskih težav (Lubi 1999, 188–6197).

Tudi razlogi za jedrsko širjenje Severne Koreje lahko strnemo v tri kategorije:

- *zunanjepolitično*: Severna Koreja je želela, da bi prek sposobnosti samostojnega jedrskega odvračanja sovražnika v odnosih s SZ in Kitajsko, zagotovila večjo neodvisnost na zunanjepolitičnem področju. Nekateri analitiki pa trdijo, da je bil njen namen z uporabo jedrskega orožja nasilno združiti obe Koreji;
- *zunanjevarnostno*: odločitev Severne Koreje za razvoj lastnega jedrskega programa je predvsem temeljil na občutku zunanje in vojaške ogroženosti. Po lastnih ocenah se je Severna Koreja nahajala v sovražnem mednarodnem okolju. Menila je, da jo ogrožata predvsem ZDA in Južna Koreja. Zaradi ZDA se je počutila neposredno jedrsko ogrožena, medtem ko se je zaradi gospodarskega vzpona Južne Koreje bala krepite njene konvencionalne vojaške moči in njenih ambicij po jedrski širitvi;
- *notranjepolitično*: politični režim Severne Koreje je pričakoval, da bo z razvojem lastnega jedrskega orožja dokazal znanstveno-tehnološko razvitost in s tem sposobnost, da okrepi obstoj države v izrazito sovražnem okolju. Na ta način bi v domači javnosti okrepil legitimnost vladajočega režima (Lubi 1999, 252–260).

Razlogi za jedrsko širjenje so v obeh državah podobni. Obe državi imata občutek zunanje ogroženosti, obe naj bi bili obkroženi s sovražnimi državami v regiji, obe moti tudi prisotnost ZDA v regiji. Iran čuti ogroženost zaradi Izraela, Iraka in ZDA, ki ima nameščene svoje sile tako v Iraku kot tudi v Afganistanu. Severno Korejo pa najbolj ogrožata Južna Koreja in ZDA, ki ima svoje enote nameščene v Južni Koreji in na Japonskem.

Tudi zunanjepolitične ambicije jedrskega širjenja so pri obeh državah podobne: na podlagi jedrskega širjenja si želita povečati mednarodni ugled in vpliv v mednarodni skupnosti, z razvijanjem jedrskega orožja krepi občutek suverenosti in neodvisnosti od drugih držav, obe pa si želita pridobiti status velike sile.

Obe državi želita svoj jedrski program izkoristiti tudi za krepitev notranjepolitične oblasti in legitimnosti. Notranjepolitični razlog v obeh državah je tudi odvračanje pozornosti od notranjepolitičnih in gospodarskih težav. Obe državi menita, da je razvijanje jedrskega programa nacionalna pravica in nacionalni ponos. Tako iranski predsednik Ahmedinežad kot severnokorejski ljubljani vodja Kim Jong Il povečujeta svojo priljubljenost doma z razvijanjem jedrskega orožja, ki naj bi bil znak znanstveno-tehnološkega napredka.

5.3 Zgodovina jedrskega programa

Iranski jedrski program ima korenine v šestdesetih letih dvajsetega stoletja, ko je šah Mohamed Reza Pahlavi v okviru Sporazuma o sodelovanju v raziskavah na področju miroljubne uporabe jedrske energije (angl. Atoms for Peace Agreement) z ZDA postavil temelje za bodoče raziskave na jedrskem področju (Bee 1995, 42). ZDA so v ta namen jedrskemu raziskovalnemu centru v Teheranu dobavile majhen 5-megavatni jedrski raziskovalni reaktor (NTI 2011). Leta 1974 je šah Pahlavi ustanovil tudi Iransko organizacijo za jedrsko energijo. Iranu so v tem obdobju z vlaganji v njihove programe pomagale tudi zahodnoevropske države, predvsem Francija in Nemčija. Iran je z ZDA (1974), Nemčijo (1976) in Francijo (1977) sklenil desetletne pogodbe o dobavljanju jedrskega goriva (Negm 2009, 189). V sedemdesetih letih je imel Iran najobsežnejši jedrski energetski program na Bližnjem vzhodu, ki je predvideval izgradnjo 20 do 23 jedrskih reaktorjev, a je zaradi lokacijskih in gospodarskih težav ter iranske revolucije povsem zastal³ (Lubi 1999, 172). Sodelovanje z zahodnimi državami je bilo po iranski revoluciji prekinjeno.⁴

Vsa dinamika na področju jedrske energije je bila v tem času pod nadzorom inšpektorjev IAEA, saj je Iran leta 1968 podpisala NPT. Šah Pahlavi je za sistem pridobivanja jedrske energije, ob pomoči zahodnih držav, porabil približno 4 milijarde dolarjev (Negm 2009, 189).

Drugo obdobje razvoja iranskega jedrskega programa je potekalo med iransko revolucijo. Islamsko revolucionarno vodstvo, ki je prevzelo oblast leta 1979, je začasno zamrznilo izgradnjo jedrskih reaktorjev. Zaradi pomanjkanja električne energije si je leta 1984 iransko vodstvo zopet začelo prizadevati, da bi gradnjo obeh reaktorjev nadaljevali⁵, vendar so se dela ustavila zaradi iraških letalskih napadov v okviru iransko-iraške vojne (Lubi 1999, 172). Leta 1984 je Homeinijev režim ob francoski pomoči odprl nov jedrski raziskovalni center v Isfahanu (Negm 2009, 190). Kljub zmanjšanemu interesu iranskega vodstva za razvijanje jedrskega programa in embargu uvoza jedrske tehnologije se je Iran s pakistansko pomočjo vseeno lotil razvijanja skrivnega jedrskega programa (Cronin 2008, 14).

³ Leta 1975 je zahodnonemško podjetje začelo graditi dva reaktorja v Busheheru, do začetka iranske revolucije sta bila zgrajena 90- oz. 50-odstotno, zaradi iranske revolucije pa je gradnja zastala.

⁴ ZDA so sredi sedemdesetih let prepričala evropske države, da Iranu niso več prodajale jedrske tehnologije za dvojno rabo (Cronin 2008, 14).

⁵ Iran je s pomočjo Argentine gradnjo nadaljeval.

Po Homeinijevi smrti in koncu iraško-iranske vojne (1980–1988) se je Iran zelo trudil, da bi s pomoči partnerskih držav povečal jedrske aktivnosti. Glede na embargo zahodnih držav je država dobivala pomoč predvsem iz Rusije⁶ in Kitajske. Iranski jedrski program je obsegal raziskave na področjih jedrske predelave, bogatenja urana in cepitve plutonija. Iran je okoli leta 2000 s pomočjo mreže A. Q. Khana⁷ pričel graditi pilotni jedrski center za bogatitev urana v Natanzu (Cronin 2008, 14).

Leta 2002 so ZDA na podlagi obveščevalnih podatkov, da Iran skrivoma gradi dva jedrska objekta, uvrstile državo na seznam držav »osi zla« (Cronin 2008, 14). Jedrski objekt v Natanzu naj bi bil namenjen pridelavi obogatene urana⁸, drugi, v Araku pa za proizvodnjo težke vode. Zaskrbljenosti glede graditve spornih objektov in izjav takratnega iranskega vodstva, da Iran namerava razviti popoln jedrski gorivni cikel, na podlagi katerega bi lahko samozadostno pridobil vse elemente za proizvodnjo cepljivega materiala v vojaške namene, je mednarodno skupnost prisilila k ukrepanju (Kile 2005, 4). Najbolj aktivne države so bile ZDA, ki so Iranu grozile, da bodo sprožile postopek pred VS OZN, in Velika Britanija, Francija ter Nemčija (t. i. skupina EU-3 oz. evropska trojka), ki so prevzele predvsem pogajalsko vlogo. Na podlagi pogajanj z evropsko trojko je prišlo v letih 2003 in 2004 do dogovora (teheranski dogovor in pariški sporazum), v katerem se je Iran obvezal, da bo podpisal dodatni protokol k Pogodbi o neširjenju jedrskega orožja, ki govori o inšpekcijah IAEA, in začasno prenehal bogatiti uran in njegovo predelovanje (Cronin 2008, 14). V zameno je evropska trojka priznala pravico do pridobivanja jedrske energije v civilne namene, skladno z NPT. Problem omenjenega sporazuma je bil, ker ni predvideval konca moratorija iranskih jedrskih aktivnosti (Kile 2005, 15–16).

V letu 2005 je zopet prišlo do eskalacije jedrske krize, ko je Iran obvestil IAEA, da bo v Isfahanu ponovno pričel bogatiti uran, in je zavrnil vse predloge evropske trojke kot

⁶ Rusija je leta 1995 z Iranom podpisala pogodbo v vrednosti 800 milijonov dolarjev, s katero se je zavezala, da bo dokončala jedrski reaktor v Busheherju, v obdobju od leta 2001 do 2011 dobavljala reaktorsko gorivo in usposobila osebje za delovanje elektrarne (Lubi 1999, 173).

⁷ A. Q. Khan je bil direktor pakistanskega jedrskega programa, v okviru katerega so tudi jedrsko tehnologijo in opremo preprodajali na črnem trgu (<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/pakistan/khan.htm>).

⁸ Bogatenje urana je postopek, s katerim se poveča koncentracija radioaktivnih izotopov U-235, ki jih je v uranovi rudi približno 0,7 %, na 3,5 do 5 %, kot ga mora imeti, gorivo v jedrskih reaktorjih, ali do 90 %, kot se ga rabi za izdelavo jedrskega orožja (Fitzpatrick 2008, 19)

neuravnotežene, saj naj ne bi upoštevale iranske pobude (NTI 2011). To je popolnoma prekinilo pogajanja med evropsko trojko in Iranom. Razloge za spremembo iranske politike gre iskati tudi v menjavi političnega vodstva te islamske države.⁹ Svet guvernerjev IAEA je sprejel resolucijo, s katero je obsodil Iran, ker ne sodeluje z inšpektorji, niso pa dosegli soglasja, da bi iranski jedrski problem predali v reševanje VS OZN (Cronin 2008, 15).

Marca 2006 je svet guvernerjev IAEA predal VS OZN poročilo o kršitvi določb NPT. Politični režim v Teheranu je odstopil od implementacije določb dodatnega protokola k NPT in v Natanazu nadaljeval postopke bogatenja urana. Temu so sledili diplomatski manevri z obeh strani. VS OZN je s predsedniško izjavo pozval Iran naj sodeluje z IAEA. Iran pa ni spremenil retorike glede jedrskega programa države. Junija 2006 je evropska trojka, skupaj z ZDA, Kitajsko in Rusijo (P5+1 – stalne članice VS OZN + Nemčija), predlagala dogovor, ki bi Iranu zagotavljal napredno jedrsko tehnologijo v civilne namene, Iran pa bi zamrznil vse aktivnosti, povezane z bogatitvijo urana, in zopet pristopil k implementaciji dodatnega protokola k NPT. Iran predloga ni sprejel, zato je julija 2006 VS OZN sprejel resolucijo 1696, v kateri je Iran pozval, naj do 31. avgusta prekine vse aktivnosti bogatitve urana, od držav članic OZN pa zahteval, da se vzdržijo trgovanja z materiali in tehnologijami, ki bi pomagale Iranu pri bogatitvi urana. Če bi se kršitve določil NPT nadaljevanje, bi VS OZN pričel razpravljati o uvedbi sankcij, skladno z 41. členom Ustanovne listine OZN. Posledica nadaljnjega ignoriranja VS OZN je bila, da je decembra 2006 VS OZN sprejel resolucijo 1737, ki poleg prekinitve vseh aktivnosti bogatenja urana od Irana zahteva tudi ustavitev vseh projektov proizvodnje težke vode, vsem državam članicam OZN pa nalaga, da preprečijo dobavo ali prodajo vseh surovin, opreme ali tehnologije, ki bi lahko prispevale k iranskemu jedrskemu in raketnemu programu, in predvideva zamrznitev premoženja desetim podjetjem in dvanajstim posameznikom, povezanim z iranskim jedrskim programom. Če Iran zopet ne bo prenehal bogatiti uran, bodo sankcije nadaljevali. Iran je kot protiukrep sprejetim sankcijam napovedal namestitev novih 3000 centrifug v Natanazu (Negm 2009, 211–215).

Iran tudi v letu 2007 ni prenehal bogatiti uran. Nenapovedan obisk Inšpektorjev IAEA je potrdil, da v jedrskem reaktorju v Natanazu še vedno bogatijo uran (Washington Post 2011). V ta namen je VS OZN marca 2007 sprejel resolucijo 1747.¹⁰ Resolucija Iranu nalaga še

⁹ Na oblast je avgusta 2005 prišel novi iranski predsednik Mahmud Ahmadinežad.

¹⁰ Resolucijo so sestavile države evropske trojke, potrdile pa so jo vse članice VS OZN.

dodatne sankcije, usmerjene proti trgovini z orožjem, iranski državni banki in Islamski revolucionarni gardi. Resolucija je tudi razširila seznam posameznikov in podjetij, katerim naj bi zaradi sodelovanja v iranskem jedrskem programu zamrznili premoženje (Taylor 2010, 64). Mednarodna skupnost je Iranu ponudila možnost novih pogajanj ter gospodarsko in tehnološko pomoč, če bo v 60 dneh ustavil sporni program bogatenja urana. Do takrat bodo sankcije veljale, če pa Iran ne bo ugodil volji VS OZN, bodo države prisiljene razmišljati o še dodatnih ukrepih. Iran se je na sprejetje dodatnih ukrepov odzval pričakovano in je napovedal, da ne bodo prenehali razvijati jedrski program v miroljubne namene, hkrati je tudi obtožil VS OZN, da krši Ustanovno listino OZN, ker skuše prisiliti Iran v ukinitve miroljubnega programa (MMC 2007).

Tudi v letu 2008 Iran ni spremenil svojih ambicij ter je vztrajal na nadaljevanju razvijanja lastnega jedrskega programa. Iran je zavrnil tudi ponudbo skupine P5+1, ki so Iranu poleg ekonomskih spodbud ponujale tudi dostop do tehnologije za reaktorje na lahko vodo in dobavo jedrske energije v zameno za prenehanje aktivnosti bogatenja urana (NTI 2011a). VS OZN je tako marca 2008 sprejel resolucijo 1803, s katero še okrepi prejšnje resolucije VS OZN in ponovno dopolni seznam posameznikov in podjetij, ki naj bi jim zaradi sodelovanja v iranskem jedrskem programu zamrznili premoženje in prepovedali potovanja v tujino. Septembra 2008 sprejme še resolucijo 1835, v kateri še enkrat pozove Iran, naj izpolni vse obveznosti predhodnih resolucij in naj izpolni zahteve Sveta guvernerjev IAEA, resolucija pa ni predvidela dodatnih sankcij¹¹ (Negm 2010, 218–220).

Iran je septembra 2009 razkril, da v Quomu gradi nove reaktor za bogatenje urana, v katerega lahko namestijo 3000 centrifug (IAEA je odkrila, da so s konstrukcijo reaktorja pričeli že med leti 2002 in 2004). Mednarodna skupnost se je na skrivno gradnjo reaktorja odzvala z resolucijo Sveta guvernerjev, v kateri so pozvali Iran, naj potrdi namen objekta, preneha nadaljevanje gradnje in potrdi, da nima nobenih dodatnih neobjavljenih jedrskih objektov. Nadaljevala so se tudi pogajanja s skupino P5+1, Iran je pristal na inšpekcijo novega objekta v Quomu in na pobudo, da bi lastni nizko obogateni uran, dodatno obogatili v Rusiji, vendar do implementacije dogovora ni prišlo. Trenja z mednarodno skupnostjo so se še povečala, ko

¹¹ ZDA, Velika Britanija in Francija so se prizadevale za nove sankcije, medtem ko sta jim Rusija in Kitajska nasprotovali.

je iranski predsednik Ahmadinedžad napovedal, da bo Iran v prihodnosti zgradil še deset objektov za bogatenje urana in da bo začel z 20 % bogatenjem urana (NTI 2011).

Iran kljub vsem sprejetim sankcijam in ponudbam mednarodne skupnosti tudi v letu 2010 ni prenehal z jedrskim programom. V jedrskem objektu v Natanzu je skladno z napovedmi začel postopek pridobivanja 20-odstotnega obogatene urana. Na podlagi tega je mednarodna skupnost zopet uvedla dodatne sankcije, nadaljevala pa so se tudi v letu 2009 prekinjena pogajanja s skupino P5+1. VS OZN je junija 2010 sprejel resolucijo 1929, ki Iranu nalaga dodatne finančne sankcije in razširitev embarga trgovanja z orožjem. Dodatne sankcije so uvedle tudi ZDA in EU. Ne glede na vso dinamiko mednarodne skupnosti pa do skupne rešitve še ni prišlo.

Zanimanje Severne Koreje za razvijanje jedrskega programa segajo v petdeseta leta dvajsetega stoletja, ko je Severna Koreja podpisala sporazum s Kitajsko in SZ o miroljubni uporabi jedrske energije in sodelovanju na jedrsko raziskovalnem področju (Lubi 1999, 239). Na podlagi omenjenega sporazuma so se severnokorejski znanstveniki in strokovnjaki šolali v SZ, hkrati pa so Sovjeti obljubili pomoč pri gradnji jedrskega raziskovalnega centra v Jongbjonu. Jedrski program je bil v začetku namenjen samo za miroljubne namene, vendar so po koncu kubanske raketne krize spremenili njegovo namembnost (Lubi 1999, 237).

V začetku šestdesetih let je Severna Koreja ob tehnični pomoči SZ začela graditi jedrski raziskovalni center v Jongbjonu. V center so namestili manjši sovjetski jedrski raziskovalni reaktor IRT – 2000, namenjen pridobivanju radioaktivnih izotopov ter usposabljanju in izobraževanju zaposlenih. Čeprav je bilo operativno opravljanje in nadzor nad delovanjem centra v pristojnosti za to ustanovljenih jedrskega energetskega raziskovalnega inštituta in znanstvene akademije, je dejansko kontrolo nad jedrskim programom imel severnokorejski voditelj Kim Il Sung (NTI 2011a).

V prvi polovici sedemdesetih let je Severna Koreja poleg energetskega programa razvijala tudi vojaški jedrski program. Razvili so tehnologijo za razširitev namembnosti obstoječega jedrskega reaktorja v Jongbjonu in iz Sovjetske zveze pridobili tehnologijo za reprocessiranje plutonija (NTI 2011a).

V osemdesetih letih so pričeli z gradnjo 5-megavatnega grafitnega reaktorja, načrtovali gradnjo 50-megavatnega grafitnega reaktorja, prav tako v Jongbjonu, in z visoko eksplozivnimi testi, potrebnimi za delovanje sprožilnih mehanizmov jedrskega orožja. Severna Koreja je za energetske potrebe želela razviti tudi reaktor na lahko vodo. V zameno za sovjetsko pomoč pri izgradnji štirih reaktorjev na lahko vodo je Severna Koreja leta 1985 pristala na podpis NPT, ne pa tudi na podpis dodatnega protokola k NPT, ki govori o inšpekcijah IAEA (NTI 2011a).

Glavni vir zaskrbljenosti mednarodne skupnosti je bila odsotnost mednarodnega nadzora. Severna Koreja je šele leta 1977 podpisala tristranski dogovor med IAEA in SZ, ki je inšpektorjemv IAEA omogočal nadzorovanje reaktorja IRT – 2000 in kritične infrastrukture v Jongbjonu. Izmikanje nadzoru inšpektorjev IAEA je privedlo do nejasnosti glede količine plutonija, izdelanega za orožje. Severna Koreja je trdila, da je tega le za 100 gramov, IAEA pa je dvomila o verodostojnosti teh podatkov. Nekateri neodvisni strokovnjaki celo menijo, da je država že takrat pridobila dovolj plutonija za izdelavo dveh jedrskih bomb. Hkratno razvijanje balističnega orožja je dvom o verodostojnosti podatkov še povečal (Lubi 1999, 239).

Na podlagi prepričevanja mednarodne skupnosti in umika ameriškega jedrskega orožja, nameščenega v Južni Koreji, sta obe Koreji leta 1991 podpisali Skupno deklaracijo o denuklearizaciji. Z deklaracijo sta se obe državi obvezali, da ne bosta izvajali postopkov bogatenja urana niti izdelovali in trgovali z jedrskim orožjem. Deklaracija je predvidevala tudi ustanovitev skupne nadzorne komisije, ki bi izvajala medsebojne inšpekcije (Skupna deklaracija o denuklearizaciji Korejskega polotoka – Joint Declaration on the Denuclearization of the Korean Peninsula 1992).

Leta 1992 je Severna Koreja podpisala tudi dodatni protokol k NPT in maja istega leta so v državo že prišli inšpektorji IAEA. Inšpekcije IAEA so ugotovile neskladje med prijavljenimi podatki Severne Koreje in dejanskim stanjem. Proizvedla je namreč več plutonija, kot ga je prijavila. Inšpektorjem je tudi prepovedala ogled dveh neprijavljenih odlagališč jedrskih odpadkov. V ta namen je IAEA zahtevala dodatno inšpekcijo, kar pa je Severna Koreja zavrnila kot poseganje v njeno nacionalno suverenost in zagrozila z izstopom iz NPT. IAEA je zadevo predala v reševanje VS OZN, ta pa je sprejel resolucijo 825, v kateri je pozval Severno Korejo, naj premisli o prekinitvi članstva v NPT in dovoli inšpekcijo neprijavljenih

odlagališč jedrskih odpadkov. Na podlagi pogajanj z ZDA je Severna Koreja odstopila od svoje namere in privolila v inšpekcijo prijavljenih objektov, ne pa tudi prej omenjenih neprijavljenih, hkrati pa dovolila, da je reaktor v Jongbjonu še naprej deloval (Bee 1995, 37–40).

Jedrska kriza se je še zaostрила, ko je Severna Koreja napovedala, da bo raztovorila gorivne palice iz jedrskega reaktorja brez nadzora inšpektorjev IAEA. S tem dejanjem je onemogočila inšpektorjem IAEA, da bi na podlagi rekonstrukcije operativnega delovanja reaktorja prišli do podatka o proizvedenem plutoniju. Ameriška administracija je naznanila, da bo od VS OZN zahtevala uvedbo ekonomskih sankcij, režim v Pjongjangu pa je to označil za vojno dejanje (NTI 2011a).

Kot pravi takratni obrambni ministere William Perry (Frontline 2003), je bila zaostrena situacija med ZDA in Severno Korejo še najbližje izbruhu vojne med obema državama. ZDA so imele pripravljene načrte za ozko usmerjen napad na jedrski reaktor v Jongbjonu, vendar se za napad niso odločile, ker bi severnokorejski odgovor na napad lahko povzročil ogromno žrtev na Korejskem polotoku v širši regiji.¹² Predvidevali so namreč, da bi Severna Koreja v tem primeru s konvencionalnim orožjem napadla Južno Korejo.

Istočasno s pripravami na vojno so potekali tudi diplomatski pogovori pod vodstvom bivšega predsednika ZDA Jimmy Carterja. Po številnih pogajanjih je prišlo do podpisa sporazuma med obema državama, t. i. Dogovorjenega okvirja (Agreed Framework).

Dogovorjeni okvir je predvideval:

- ustavitev delovanja grafitnih reaktorjev, kar bi nadzorovala IAEA. V zameno naj bi ZDA skupaj z mednarodnim konzorcijem¹³ financirala izgradnjo dve reaktorjev na lahko vodo in letno dobavljala 500.000 ton težkega olja kot nadomestek za izpadlo energijo, dokler ne bi začel delovati prvi reaktor na lahko vodo, predvidoma leta 2003;

¹² ZDA so v tem času imele načrte za obrambo Južne Koreje pred napadom s severa (OPLAN 5027).

¹³ Konzorcij, imenovan KEDO (Korean Peninsula Energy Development Organization), so poleg ZDA sestavljale še Japonska, Južna Koreja in Evropska unija.

- normalizacijo političnih in ekonomskih odnosov med obema državama, zmanjšali naj bi se restriktivni ukrepi na področju telekomunikacij in finančnih transakcij, povečali pa bilateralni odnosi;
- mir in varnost na nejedrskem Korejskem polotoku, ZDA so zagotovile, da ne bodo uporabile jedrskega orožja zoper Severno Korejo, ki se je obvezala, da bo sodelovanje z Južno Korejo izboljšala in implementirala Skupno deklaracijo o denuklearizaciji;
- krepitev mednarodnega jedrskega neširitvenega režima. Severna Koreja se je obvezala, da ne bo prekinila članstva v NPT in še naprej dovoljevala inšpekcije IAEA (Dogovorjeni okvir med ZDA in Severno Korejo – Agreed Framework Between the United States of America and the Democratic People's Republic of Korea 1994).

S sprejetjem Dogovorjenega okvirja je bila takratna jedrska kriza premagana. Mednarodna skupnost je Severno Korejo večkrat obtožila, da skrivoma razvija jedrski program, vendar redke inšpekcije tega niso uspele potrditi. Skrb zbujačo je bilo tudi razvijanje raketne in balistične tehnologije. Situacija se je zopet zaostila, ko so leta 1998 obveščevalne službe odkrile domnevno nov podzemni jedrski objekt, ki bi bil lahko namenjen proizvodnji plutonija in ko je Severna Koreja istega leta izstrelila balistično raketo Taepodong v Japonsko morje (Arms Control Assosiation 2011).

Kot posledica večkratnih bilateralnih pogajanj med ZDA in Severno Korejo je bil leta 1999 sklenjen sporazum, ki je predvideval dodatne inšpekcije domnevnih novih jedrskih objektov in zamrznitev testiranja raket dolgega dosega v zameno za ukinitvev nekaterih ekonomskih sankcij in za 500.000 ton pomoči v hrani (Arms Control Assosiation 2011).

Do težav pri implementaciji določb Dogovorjenega okvirja in krhanje odnosov med ZDA in Severno Korejo je prišlo let 2002. Izkazalo se je, da reaktor na lahko vodo ne bo končan do predvidenega roka leta 2003. Severna Koreja pa je kljub zavezi, da do leta 2003 ne bo razvijala, testirala in prodajala balističnih raket dolgega dosega, balistično tehnologijo in rakete prodajala Iranu in Pakistanu (Kile 2003, 579). Ameriške obveščevalne službe so leta 2002 odkrile, da je Pakistan državi posredoval visoko obogaten uran v zameno za severnokorejske balistične rakete (NTI 2011a).

Do dokončnega razpada določb Dogovorjenega okvirja in s tem tudi nove zaostitve odnosov z mednarodno skupnostjo je prišlo leta 2002, ko je Severna Koreja priznala, da je razvijala

skrivni jedrski program bogatenja urana. ZDA so prenehale izvajati izhajajoče obveznosti iz Dogovorjenega okvirja, vključno s prekinitvijo dobave težkega olja. Severna Koreja je kot protiukrep napovedala izgon inšpektorjev IAEA in dokončno prekinitev članstva v NPT, kar je januarja 2003 tudi storila (NTI 2011b). Hkrati je tudi napovedala, da bodo jedrski reaktor v Jongbjonu ponovno zagnali. Po ocenah IAEA in drugih neodvisnih strokovnjakov bi bila Severna Koreja v šestih mesecih po ponovnem zagonu jedrskega reaktorja zmožna proizvesti približno 25 do 30 kilogramov plutonija, kar bi zadostovalo za pet do šest kosov jedrskega orožja (Kile 2003, 590–591).

Zaradi strahu mednarodne skupnosti pred severnokorejskim jedrskimi ambicijami je prišlo do novih multilateralnih pogajanj, sprva le med ZDA, Kitajsko in Severno Korejo, kasneje pa so se pogajanjem pridružile še Rusija, Japonska in Južna Koreja. Prvi krog šeststranskih pogajanj, ki je potekal avgusta 2003 v Peking, ni prinesel rešitve. Severna Koreja se ni bila pripravljena odreči jedrskemu orožju brez zagotovila ZDA, da ne bodo napadle države in omejevale njene ekonomske rasti ter dobave težkega olja. Severna Koreja se je zavzemala za postopno reševanja jedrske krize, medtem ko so ZDA zagovarjale celostno in takojšnje reševanje krize (McCormack 2008, 231–233).

V drugem krogu pogajanj so se februarja 2004 uspeli dogovoriti le o ustanovitvi delovne skupine, katere naloga je bila priprava nadaljnjih pogovorov. Stališča obeh strani pa se še vedno niso zblížala. Šele v tretjem krogu pogajanj, ki so bila junija 2004, so ZDA pod pritiskom ostalih partneric v pogajanjih pristale na bolj fleksibilno reševanje krize. ZDA so predlagale rešitev jedrske krize v dveh fazah. V trimesečni pripravljalni fazi bi Severna Koreja zamrznila jedrski program in pripravila spisec vsega jedrskega materiala, opreme ter objektov v zameno za ponovno dobavo goriva iz Kitajske, Rusije in Južne Koreje, ZDA pa bi prekinile nekatere ekonomske sankcije in se zavzele za normalizacijo odnosov s Severno Korejo. V drugi fazi pa bi Severna Koreja ob mednarodnem nadzoru uničila vse sporne jedrske materiale in objekte. Severna Koreja je predlog zavrnila, ker naj bi vseboval premalo ugodnosti in nagrad. Skrb mednarodne skupnosti se je še povečala ob napovedi Severne Koreje, da ne bo več sodelovala na pogajanjih, dokler ZDA ne spremenijo sovražne politike in zaradi novembrske izjave El Baradeja, generalnega direktorja IAEA, da naj bi Severna Koreja pridobila plutonij iz gorivnih palic reaktorja v Jongbjonu ter ga uporabila za izdelavo šestih kosov jedrskega orožja (Kile 2005, 565–566).

Šeststranska pogajanja so se nadaljevala šele avgusta 2005, ko je Severna Koreja na prigovarjanja Kitajske in Južne Koreje prenehala bojkotirati pogajanja, potem ko je od ZDA dobila zagotovilo o nenapadanju in nadaljevanju dvostranskih pogovorov. Na koncu pogajanj sta ZDA in Severna Koreja podpisali skupno izjavo, z glavnim ciljem, da se denuklarizacija Korejskega polotoka doseže na miroljuben način. Severna Koreja se je v izjavi obvezala, da bo opustila jedrski program, zopet pristopila k NPT in dovolila vstop inšpektorjev IAEA v državo. ZDA so potrdile, da nimajo namena napasti Severno Korejo niti z jedrskim niti s konvencionalnim orožjem. Obe državi sta se zavezali, da bosta spoštovali suverenost druge države ter postopoma normalizirali odnose in politike. Kitajska, Japonska, Južna Koreja in Rusija pa so izrazile pripravljenost, da Severni Koreji nudijo energetska pomoč. Vse države so tudi priznale pravico Severne Koreje do miroljubne uporabe jedrske energije. O zagotovitvi jedrskega reaktorja na lahko vodo,¹⁴ pa bodo partnerice v šeststranskih pogajanjih razpravljale ob primernem času (Kile 2006, 632).

Skupna izjava oz. dogovor ni bil vzdržen. Do največjih trenj in pomanjkanja zaupanja je prišlo glede dogovora o gradnji jedrskega reaktorja na lahko vodo. Izgradnja reaktorja je bila za Severno Korejo predpogoj za izpolnitev njenih obveznosti, medtem ko so ZDA in ostale partnerice vztrajale pri popolnem uničenju jedrskega orožja in opustitvi jedrskega programa pred gradnjo reaktorja (McCormack 2008, 235).

V naslednjem krogu šeststranskih pogajanj, ki so potekala v novembru 2005, so poskušali najti skupno stališče glede omenjenega dogovora, vendar jim to ni uspelo. Dogovor je prenehal veljati takoj po koncu petega kroga pogajanj, ko so ZDA na podlagi domnev o pranju denarja zoper Severno Korejo uvedle dodatne ekonomske sankcije in zamrzile bančne račune v tujini. Severna Koreja je odstopila od nadaljnjih pogajanj (Clegg 2009, 111).

Jedrska kriza se je v letu 2006 zaostila, ko je Severna Koreja junija napovedala konec moratorija na testiranje balističnih raket dolgega dosega iz leta 1999. V juliju 2006 je Severna Koreja izstrelila sedem balističnih raket – šest kratkega in srednjega dosega tipa Scud – C in Nodong in eno raketo dolgega dosega tip Taepodong – 2, katere izstrelitev se ni posrečila. Balistično testiranje je obsodil VS OZN, ki je sprejel resolucijo 1695, v kateri je pozval

¹⁴ Izgradnja reaktorja je bila predvidena v Dogovorjenem okvirju iz leta 1994, vendar je bil zaradi neizpolnjenih obveznosti Severne Koreje projekt ustavljen.

Severno Korejo, da takoj preneha testirati balistične rakete in ponovno uvede moratorij na testiranje. Od držav članic OZN pa je zahteval, da preprečijo oskrbo z balističnimi raketami, njenimi sorodnimi izdelki in tehnologijo. Dodatne individualne sankcije pa sta uvedli Japonska in Južna Koreja (Kile 2007, 480).

Oktobra 2006 je Severna Koreja izvedla prvi podzemni jedrski test. Jedrski test je bil znak za nestrinjanje z uvedenimi sankcijami in želja po okrepiti položaja na pogajanjih z ZDA in ostalimi članicami šeststranskih pogajanj. Mednarodna skupnost je provokacije Severne Koreje obsodila, VS OZN pa je takoj sprejel novo resolucijo. Resolucija VS OZN št. 1718 je predvidevala uničenje jedrskega orožja, opustitev jedrskega in balističnega programa Severne Koreje ter takojšnjo vrnitev k šeststranskim pogajanjem. Od držav članic OZN so zahtevali prepoved trgovanja s sredstvi, povezanimi s severnokorejskim orožjem za množično uničevanje, in z določeno konvencionalno oborožitvijo, sredstvi za dvojno rabo in luksuzno blago. Članice OZN so tudi pozvali k nadziranju severnokorejskih ladij, osumljenih prevažanja prepovedanih vojaških sredstev (Kile 2007, 481–482).

Leta 2007 je Severna Koreja zopet pristopila k šeststranskim pogajanjem. V petem krogu pogajanj so februarja sklenili dogovor o implementaciji akcijskega načrta, ki ga je predvidevala skupna izjava iz leta 2005. Severna Koreja se je obvezala, da bo opustila ves jedrski program¹⁵, zopet pristopila k NPT ter omogočila inšpektorjem IAEA nadaljevanje njihovega dela. Ostale članice so se zavezale, da bodo zagotovile energetske pomoči državi. ZDA so se obvezale, da bodo sprostile v tujini zamrznjena finančna sredstva Severne Koreje. Akcijski načrt je tudi predvideval ponovno obuditev dvostranskih pogovorov med ZDA in Severno Korejo. Korak naprej k rešitvi jedrskega problema je bilo sprejetje drugega akcijskega načrta, v katerem se je od Severne Koreje pričakovalo dokončno in popolno zaprtje jedrskega reaktorja v Jongbjonu in predložitev popolnega seznam vseh jedrskih programov do konca leta 2007. V zameno bodo ostale članice nudile Severni Koreji ekonomsko, energetske in humanitarne pomoči. Severna Koreja do konca leta 2007 ni izpolnila obveznosti, uradni razlog pri zamudi zapiranja jedrskega reaktorja v Jongbjonu so bili varnostni ukrepi pri izločevanju gorivnih palic iz reaktorja, medtem je pri popisu jedrskih

¹⁵ Akcijski načrt je predvidel 60-dnevni rok za zaprtje jedrskega reaktorja v Jongbjonu pod nadzorom inšpektorjev IAEA.

programov Severna Koreja zopet zanikala obstoj jedrskega programa za bogatenje urana (Kile 2008, 351–356).

Junija 2008 je Severna Koreja predložila seznam jedrskih programov, ki pa ni zajemal bogatenja urana in razvijanja domnevnega severnokorejskega jedrskega programa v Siriji.¹⁶ Kljub nepopolnemu izpolnjevanju obveznosti so ZDA napovedale, da bodo Severno Korejo umaknile s seznama držav, ki podpirajo terorizem. Severna Koreja je v znak odobravanja uničila hladilni stolp jedrskega reaktorja v Jongbjonu. Že avgusta 2008 pa je Severna Koreja, zaradi zavlačevanja ZDA pri formalnem umiku države s seznama podpornic terorizma naznanila, da so ponovno vzpostavili jedrske objekte v prvotno stanje, inšpektorjem IAEA pa preprečili dostop do njih. Oktobra so ZDA izpolnile svojo namero, Severna Koreja pa je zopet pristopila k uničevanju jedrskih objektov in dovolila dostop inšpektorjem IAEA. Decembrska šeststranska pogajanja so skušala doseči verifikacijske ukrepe in protokole za uničevanje severnokorejskega jedrskega programa, ki bi vključevali tudi pregled lokacij, ki jih Severna Koreja ni navedla kot jedrske lokacije, vendar do dogovora ni nikoli prišlo (NTI 2011b). Mnogi diplomati so trdili, da je bilo nesodelovanje Severne Koreje povezano s taktiziranjem ob menjavi ameriškega predsednika, torej, ali bi s predsednikom Obama lahko iztržili ugodnejši dogovor (New York Times 2010).

Aprila 2009 je Severna Koreja domnevno izstrelila satelit v orbito, ki naj bi bil le pretveza za testiranje balistične rakete, ki lahko nosi tudi jedrsko konico. Raketa je preletela Japonsko in padla v Pacifiški ocean. Mednarodna skupnost je izstrelitev obsodila, vendar zaradi nesoglasja do novih sankcij VS OZN zoper državo ni prišlo (BBC 2010). Severna Koreja se je na obsodbe odzvala s ponovnim prenehanjem izvajanja dogovorov, sprejetih na šeststranskih pogajanjih, in tako zopet izgnala inšpektorje IAEA ter začela obnavljati jedrski reaktor v Jongbjonu z namenom ponovne predelave plutonija iz izrabljenih gorivnih palic (NTI 2011a). Maja 2009 je Severna Koreja izvedla drugi jedrski test, ki je bil močnejši kot test iz leta 2006. Mednarodna skupnost je dejanje obsodila in VS OZN je junija sprejel resolucijo št. 1874, s katero so še povečali obseg sankcij zoper severnokorejski jedrski in balistični program. Severna Koreja je na sankcije odgovorila z objavo, da se ne namerava vrniti k šeststranskim pogajanjem in bo začela ponovno bogatiti uran ter izdelovati jedrsko orožje iz zalog plutonija.

¹⁶ Severna Koreja naj bi po navedbah ZDA in Izraela Siriji prikrito dobavljala tehnično pomoč pri nenajavljeni gradnji jedrskega reaktorja (Kile 2009).

Oktober je Severna Koreja Kitajski zagotovila, da se je pripravljena ponovno pridružiti šeststranskim pogajanjem, bi prišlo do napredka v dvostranskih pogajanjih z ZDA (BBC 2010).

Severna Koreja je Kitajski tudi v letu 2010 zagotavljala, da se je pripravljena vrniti za pogajalsko mizo, a do tega ni prišlo tudi zaradi vojaške eskalacije konflikta med Severno in Južno Korejo.¹⁷ Marca 2010 je Severna Koreja naznanila, da bo dokončala gradnjo reaktorja na lahko vodo (NTI 2011a). Novembra je ameriški znanstvenik Siegfried S. Hecker, nekdanji vodja jedrskega laboratorija v Los Alamosu, v okviru obiska v Severni Koreji navedbe Severne Koreje potrdil. Reaktor na lahko vodo je bil zgrajen po aprilu 2009, ko so bili izgnani inšpektorji IAEA. Po navedbah Heckerja je novi reaktor zelo moderen, v njem pa je že nameščenih 2000 centrifug, ni mogel pa potrditi, ali je obrat namenjen za bogatenje urana za orožje ali bogatenje urana za uporabo v elektrarnah. Jedrski strokovnjaki trdijo, da ima zdaj Severna Koreja dovolj materiala za izdelavo od šest do dvanajst jedrskih bomb. Hitrost izgradnje reaktorja pa dokazuje, da je Severna Koreja kljub obsežnim sankcijam dobivala zunanjo pomoč (Dnevnik 2010).

Marca 2011 je Severna Koreja izrazila pripravljenost vrniti se k šeststranskim pogajanjem, brez vsakršnih pogojevanj, in ponovno razpravljati o morebitni ustavitvi programa bogatenja urana. Južna Koreja pa je pred pričetkom pogajanj zahtevala opravičilo za sovražne napade v letu 2010 (NTI 2011a).

Obe državi sta svoje jedrske ambicije začeli razvijati že zelo zgodaj in sta bili v začetni fazi vezani na pomoč drugih držav in pod nadzorom inšpektorjev IAEA. Jedrska programa obeh držav sta sprva temeljila na miroljubni rabi jedrske energije.

Severna Koreja je svoj program začela razvijati v petdesetih letih prejšnjega stoletja ob pomoči Sovjetske zveze in Kitajske. V prvi polovici sedemdesetih let je Severna Koreja poleg energetskega programa razvijala tudi vojaški jedrski program. Razvili so tehnologijo za razširitev namembnosti obstoječega jedrskega reaktorja v Jongbjonu in iz Sovjetske zveze pridobili tehnologijo za reprocesiranje plutonija. V osemdesetih letih so začeli razvijati

¹⁷ Severna Koreja je marca 2010 s torpedom potopila južnokorejsko ladjo in s tem ubila 46 mornarjev. V novembrskem bombardiranju otoka Jeonpjeong pa so bili ubiti štirje Južnokorejci.

sprožilne mehanizme za jedrsko orožje in reaktor na lahko vodo. Severna Koreja je že v osemdesetih letih izsiljevala mednarodno skupnost, saj je pristop k podpisu NPT pogojevala s sovjetsko pomočjo pri izgradnji reaktorja na lahko vodo. Leta 1985 Severna Koreja podpiše NPT, ne pa tudi dodatnega protokola k NPT, ki govori o inšpekcijah IAEA. Severna Koreja se je začela izmikati nadzoru inšpektorjev IAEA, zato ni jasno, koliko plutonija ji je dejansko uspelo pridelati. Devetdeseta leta so bila diplomatsko zelo aktivna v prepričevanju Severne Koreje, naj opusti razvijanje jedrskega programa. V ta namen je bila podpisana Skupna deklaracija o denuklearizaciji med Severno in Južno Korejo. Severna Koreja je podpisala tudi dodatni protokol k NPT, skoraj hkrati pa je zaradi domnevnega poseganja v nacionalno suverenost zagrozila z izstopom iz NPT. Največja eskalacija jedrske krize na Korejskem polotoku je bila tik pred sprejetjem Dogovorjenega okvirja med Severno Korejo in ZDA. Do leta 2002 ni prišlo do večje eskalacije jedrske krize, čeprav je Severna Koreja mednarodna skupnost večkrat obtožila, da skrivoma razvija jedrski program, vendar redke inšpekcije tega niso uspele potrditi.

Do ponovne zaostritve odnosov z mednarodno skupnostjo je prišlo leta 2002, ko je Severna Koreja priznala, da je razvijala skrivni jedrski program bogatenja urana. Izkazalo se je tudi, da je kljub moratoriju razvijala, testirala in prodajala balistične rakete dolgega dosega. ZDA so prenehale izvajati izhajajoče obveznosti iz Dogovorjenega okvirja. Severna Koreja je kot protiukrep napovedala izgon inšpektorjev IAEA in dokončno prenehanje članstva v NPT ter ponoven zagon jedrskega reaktorja v Jongbjonu. Zaradi skrbi mednarodne skupnosti glede severnokorejskega jedrskega programa so bila v letu 2003 ustanovljena šeststranska pogajanja, ki so s prekinitvami trajala do leta 2008, ko Severna Koreja ni več želela sodelovati. Severna Koreja se ni bila pripravljena odreči jedrskemu orožju brez varnostnega zagotovila ZDA ter izdatnih ekonomskih in gospodarskih spodbud. Do zaostritve jedrske krize je zopet prišlo leta 2006, ko je Severna Koreja napovedala konec moratorija na testiranje balističnih raket dolgega dosega. Istega leta je izstrelila sedem balističnih raket kratkega, srednjega in dolgega dosega ter izvedla prvi podzemni jedrski test kot odgovor na uvedene sankcije po izstrelitvi balističnih raket. Kljub naporom mednarodne skupnosti in kljub sprejetim sankcijam je Severna Koreja še vedno razvijala in širila svoje jedrske zmogljivosti. Do ponovnega vrhunca jedrske krize je prišlo leta 2009, ko je ponovno izvedla tudi balistično in jedrsko testiranje. Prav tako je nadaljevala izgradnjo reaktorja na lahko vodo. Jedrski strokovnjaki trdijo, da ima zdaj Severna Koreja dovolj materiala za izdelavo šestih do dvanajst jedrskih bomb.

Iran je jedrski program začel razvijati nekoliko kasneje, v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, sprva ob pomoči zahodnih držav – ZDA, Francije in Nemčije. Leta 1968 je Iran tudi podpisal NPT. V sedemdesetih letih je imel Iran že najobsežnejši jedrski energetski program na Bližnjem vzhodu, ki pa je bil po iranski revoluciji zamrznjen. Kljub zmanjšanemu interesu novega iranskega vodstva in embargu uvoza jedrske tehnologije se je Iran zaradi potreb po električni energiji ob pomoči Pakistana vseeno lotil razvijanja skrivnega jedrskega programa. Po Homeinijevi smrti in koncu iraško-iranske vojne se je Iran zelo trudil povečati jedrske aktivnosti, predvsem s pomočjo Rusije in Kitajske. Do leta 2002 je iranski jedrski program obsegal raziskave na področjih jedrske predelave, bogatenja urana in cepitve plutonija.

Po letu 2002, ko so ZDA ugotovile, da Iran skrivaj gradi dva jedrska objekta, na podlagi katerih bi Iran lahko samozadostno pridobil vse elemente za proizvodnjo cepljivega materiala v vojaške namene, se je resnost iranskega jedrskega programa in s tem povezana pripravljenost mednarodne skupnosti za reševanje jedrskega problema močno povečala. Najbolj prizadevno so k reševanju jedrskega problema pristopile ZDA, evropska trojka (Francija, Nemčija in Velika Britanija) pa je prevzela predvsem pogajalsko vlogo. Iran je kljub nenehnim prizadevanjem mednarodne skupnosti vztrajal pri razvijanju jedrskega programa, ker naj bi bila miroljubna raba jedrske energije suverena pravica vsake države. Iran je sicer leta 2003 podpisal dodatni protokol k NPT, ni ga pa tudi implementiral. Prav tako je na podlagi sprejetih sporazumov in resolucij VS OZN nekajkrat začasno zamrznil razvijanje jedrskega programa, vendar tudi to ni spremenilo njegovih ambicij in še naprej vztraja pri razvijanju lastnega jedrskega programa.

6 JEDRSKE ZMOGLJIVOSTI

6.1 Jedrske zmogljivosti

Bushehr

Gradnja jedrske elektrarne v Busheheru se je začela leta 1974 z nemško pomočjo. Projekt je zastal leta 1979, dograjen približno na 75 %. Objekt je bil tudi tarča napadov iraških bombnikov med iransko-iraško vojno. V devetdesetih letih je Iran podpisal pogodbo z Rusijo o nadaljevanju gradnje. Dela naj bi bila zaključena leta 2001. Pogodba je predvidevala dva 1000-megavatna reaktorja in dva 440-megavatna reaktorja. Zaradi nejasnosti glede iranskega jedrskega programa je Rusija zavlačevala z dobavo gorivnih palic in jih je predala šele leta

2007, z omejitvijo, da se izrabljene gorivne palice vrnejo v Rusijo. Konec leta 2010 je Iran začel nalaganje gorivnih palic v reaktor in tako naj bi bila jedrska elektrarna v Busheheru operativna januarja 2011 (ISIS 2011).

Natanz

Natanz je glavni objekt bogatenja urana v Iranu. Obveščevalne službe so leta 2002 razkrile gradnjo objekta. Njegove zmogljivosti se iz leta v leto povečujejo, tako so leta 2004 imeli le 160 centrifug za bogatenje urana, danes naj bi jih imeli že okoli 6000. Iran je IAEA napovedal, da bo zmogljivosti v letu 2011 še povečal. Ko bo objekt dokončan, se pričakuje, da bo Iran lahko proizvedel dovolj visoko obogatene urana za izdelavo jedrskega orožja. Velik del objekta je zgrajen pod zemljo, kar še povečuje strah Zahoda glede namembnosti jedrskih aktivnosti (ISIS 2011).

Qum

Gradnja objekta za bogatenje urana v Qumu se je začela leta 2006. Objekt je lociran na bivšem raketnem položaju Iranske revolucionarne garde. Po ocenah IAEA naj bi Iran začel bogatiti uran v letu 2011, zmogljivost naj bi bila 3000 centrifug (BBC 2010a).

Arak

V Araku se nahajata dva jedrska objekta, prvi objekt je namenjen proizvodnji težke vode, drugi pa je 40-megavatni reaktor na težko vodo. Gradnja objekta naj bi se začela leta 2004. 18. Avgusta 2010 so inšpektorji IAEA obiskali objekt, v katerem je že bila nameščena glavna oprema. Iran je napovedal, da bo reaktor operativen leta 2013 in naj bi bil namenjen samo za medicinske raziskave in razvoj, IAEA pa ocenjuje, da se je to že zgodilo, kar pa zaradi zavračanja dostopa do objekta ne morejo potrditi (ISIS 2011).

Esfahan

Gradnja raziskovalnega centra v Esfahanu se je začela v sedemdesetih letih, podzemni del centra je bil zgrajen leta 1994. To je največji iranski raziskovalni center, v katerem je zaposlenih več kot 3000 znanstvenikov. V objektu naj bi bili nameščeni štirje majhni raziskovalni reaktorji. V objektu so ob pomoči Kitajske želeli postaviti tovarno za predelavo

¹⁸ Tako kot pri večini iranskih jedrskih objektov, je tudi tu težko napovedati pravilen začetek gradnje, saj država take objekte običajno gradi na skrivaj.

urana, na podlagi katerega bi lahko proizvajali visoko obogaten plutonij, namenjen za izdelavo jedrskega orožja. Od leta 2005 v objektu deluje manjši obrat za predelavo urana (ISIS 2011).

Saghad

V Saghadu je rudnik uranove rude in proizvodni objekt za koncentrat uranove rude, imenovan tudi rumena pogača. V Saghadu je uskladiščene več kot 3000 ton uranove rude, predvidevajo pa, da je neodkrite še 7500 ton (ISIS 2011).

Nekaj ključnih jedrskih objektov v Iranu je zgrajenih pod zemljo ali pa njihova lokacija ni znana. Inšpektorji IAEA so identificirali najmanj 18 jedrskih objektov, nekateri analitiki trdijo, da naj bi jih bilo več kot 70. Večji del jedrske opreme in centrifug je mogoče premikati z lokacije na lokacijo in je zato praktično nemogoče ugotoviti razsežnost jedrskih zmogljivosti (Cordesman, Kleiber 2007, 225). Jane's Sentinel (2011) poleg opisanih jedrskih objektov navaja še nekaj manjših oz. domnevnih jedrskih objektov. V Bandar Abbasu delajo na integraciji jedrskih sistemov z balističnimi raketami. V Tabasu naj bi bil skrivni jedrski reaktor, zgrajen ob pomoči Kitajske in Severne Koreje. Moalem Kelayeha naj bi bila mogoča skrivna lokacija jedrskega objekta. V Chalusu naj bi se nahajal podzemni objekt, v katerem razvijajo jedrsko orožje. V Darkhovinu naj bi bil jedrski reaktor za dvojno rabo.

Slika 6.1: Jedrski objekti v Iranu

Vir: BBC 2010a.

Gradnja severnokorejskih jedrskih zmogljivosti je usmerjena v razvoj proizvodnje celotnega jedrskega gorivnega cikla. Večina jedrskih zmogljivosti je lociranih na območju Jongbjona, vključno z raziskovalno-razvojnimi in izobraževalnimi ustanovami. Ameriški analitiki domnevajo, da so v Severni Koreji tudi jedrski objekti, prikriti mednarodni skupnosti. Te domneve so se še povečale ob izjemno hitri izgradnji reaktorja na lahko vodo¹⁹ (BBC 2011).

Jedrski kompleks v Jongbjonu

Jedrski kompleks obsega zmogljivosti v Jongbjonu in Teachonu, v njem se nahajajo:

- *gorivni proizvodni obrat*, ki je poskusno deloval že med leti 1983 do 1986. Leta 1987 pa so ob tehnični pomoči Sovjetske zveze zgradili nov obrat, ki je bil operativen do leta 1994, ko so ga skladno z Dogovorjenim okvirjem zaprli. Namenjen je bil za proizvodnjo gorivnih palic. Na leto so proizvedli 16.000 gorivnih palic;
- *izotopni proizvodni laboratorij* s posodobitvami deluje že od leta 1975. Namenjen je proizvodnji izotopov za medicinsko in industrijsko rabo in za izločevanje manjših količin plutonija iz izrabljenih gorivnih palic. Inšpektorji IAEA, kljub pozivom, še nikoli niso pregledali objekta;
- *jedrsko-kemijski laboratorij* je bil zgrajen leta 1992, sprva pod pretvezo, da gre za izobraževalno ustanovo in shranjevanje jedrskih odpadkov. Inšpektorji IAEA so ob nadzoru objekta ugotovili, da je namenjen za reprocesiranje izrabljenih gorivnih palic. Letno je laboratorij sposoben reprocesirati do 250 ton izrabljenega goriva in izločiti do 100 kg plutonija. Domnevajo, da je laboratorij z dvema podzemnima skladiščema jedrskih odpadkov. Delovanje laboratorija naj bi bilo zamrznjeno, skladno z Dogovorjenim okvirjem;
- *reaktor na lahko vodo* je bil zgrajen po letu 2009. Namenjen je bogatenju urana, vendar se ne ve, ali v vojaške ali miroljubne namene;
- *skladišča jedrskih odpadkov* – na območju jedrskega kompleksa naj bi bilo lociranih več nadzemnih in podzemnih skladišč za tekoče in trde jedrske odpadke. Nekatera skladišča so skrivna in inšpektorjem IAEA nedostopna, domneva pa se, da v njih poleg skladiščenja izvajajo tudi bogatenje urana;
- *detonacijski testni prostor* so ZDA na podlagi satelitskih slik odkrile leta 1990. Namenjen je testiranju večjih detonacij in sprožilnih mehanizmov za jedrsko orožje.

¹⁹ Domneva se, da so bile centrifuge pripeljane iz najmanj ene skrivne lokacije.

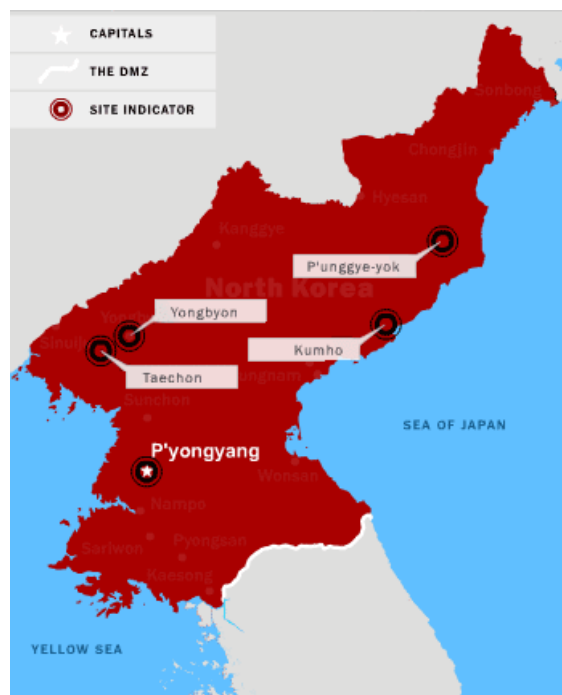
Na testnem prostoru naj bi Severna Koreja izvedla več kot sto detonacij. Testni prostor se od leta 1994 ne uporablja, testiranja so preselili na druge lokacije (NTI 2011b).

Podzemni objekt v Komčanganu

Podzemni objekt so leta 1998 na podlagi satelitskih slik odkrile ZDA. Objekt naj bi bil velik 400.000 m². Prvotno se je domnevalo, da je objekt namenjen skrivni jedrski proizvodnji, v katerem bi glede na njegovo velikost lahko skrivali tudi jedrski reaktor. V zameno za humanitarno pomoč so ZDA leta 1999 in 2000 lahko pregledale podzemni objekt in odkrile, da se tam ne odvijajo jedrske aktivnosti. Ni pa nobenega zagotovila, da se to ne bo zgodilo v prihodnosti (NTI 2011b).

Poleg opisanih jedrskih objektov ima Severna Koreja še nekaj manjših oz. neizgrajenih jedrskih objektov. V Sinpungu stojita dva neizgrajena jedrska reaktorja na lahko vodo, ki bi ju morale zgraditi ZDA, skladno z Dogovorjenim okvirjem, a so jih zaradi neizpolnjevanja obveznosti Severne Koreje prenehali graditi leta 2003. V Pjongjangu se nahaja manjši univerzitetni raziskovalni center, ki je namenjen izobraževanju znanstvenikov. P'unggye-jok pa je bil lokacija jedrskih testiranj v letih 2006 in 2009 (NTI 2011b).

Slika 6.2: Jedrski objekti v Severni Koreji

Vir: PBS NEWSHOUR 2011.

Jedrski objekti in zmogljivosti v Iranu in Severni Koreji sta usmerjeni na proizvodnjo celotnega jedrskega gorivnega cikla. Obe državi imata po en glavni jedrski operativni in raziskovalni center. Iran ima svoje jedrske zmogljivosti razširjenje na celotno območju države, najpomembnejše jedrske zmogljivosti ima v Busheheru, Natanzu in Esfahanu. Severna Koreja pa ima vse znane jedrske objekte locirane predvsem na eni lokaciji na območju Jongbjona. Zaradi pomanjkanja mednarodnega nadzora se za obe državi predvideva, da obstajajo še skriti jedrski objekti. V primeru manj verjetnega poskusa fizičnega uničenja iranskega jedrskega programa bi bilo zaradi razpršenosti jedrskih objektov to precej težje izvedljivo kot v primeru Severne Koreje, ki ima jedrske objekte in zmogljivosti pretežno skoncentrirane na eni razširjeni lokaciji.

6.2 Balistični program – grožnja mednarodne varnosti?

Razvijanje balističnega programa ni prepovedano, tako kot je jedrskega, je pa sporen z vidika prepričevanja mednarodne skupnosti o namembnosti jedrskega programa. Balistične rakete so namreč glavne potencialne nosilke jedrskega orožja. Iran sicer trdi, da razvija balistični program skladno s strategijo zastraševanja predvsem sovražnih držav v regiji in naraščajočega vpliva ZDA.

Po Chubinu (2002, 66) ima v mednarodni in obrambni politiki balistični program za Iran tri funkcije. Prva funkcija je odvrčanje predvsem Iraka, Izraela in ZDA, druga funkcija simbolizira iransko premoč oz. le-to kaže kot regionalno silo in tretja funkcija služi kot protiutež ameriški prisotnosti v Perzijskem zalivu in Kaspijskem morju.

Zgodovina iranskega balističnega programa sega že v obdobje iransko-iraške vojne, ko je iransko vodstvo poskušalo najti protiutež iraškim raketiranjem iranskih položajev. Balistične rakete tega obdobja so bile plod kitajske, ruske in severnokorejske tehnologije. Danes Iran sam razvija svoj balistični program ob pomoči omenjenih držav. Iranski balistični arzenal obsega rakete kratkega srednjega in dolgega dosega. Razvijajo tudi tristopenjske medcelinske rakete, ki naj bi imele doseg med 3000 in 5000 km (Shahab 5 in 6) ter bi bile sposobne zadeti cilje na vzhodni obali ZDA (Cordesman, Kleiber 2007, 134–150).

Cordesman in Kleiber (2007, 134–136) navajata, da ima Iran več kot 1000 balističnih raket, vendar zaradi pomanjkanja informacij in skrivanja balističnega programa natančne številke ni mogoče podati. Poleg že naštetih balističnih raket naj bi Iran zanesljivo posedoval še več vrst raket kratkega dosega: Tondar 69 in Mushak 8 (CSS-8) in 12 raket srednjega dosega tipa Kh-55 (Sovjetska AS-15 Kent).

Razvijanje balističnega programa v Severni Koreji teče skoraj paralelno z razvijanjem jedrskega programa. Začetki segajo v šestdeseta leta prejšnjega stoletja v sklopu razvijanja celotnega oborožitvenega sistema severnokorejskih oboroženih sil. Pri razvijanju balističnega programa sta ji v začetku pomagali Rusija in Kitajska. V zadnjem času pa je Severna Koreja pri proizvodnji balističnih raket samozadostna in je kljub sankcijam mednarodne skupnosti ena izmed največjih izvoznic balistične tehnologije, predvsem na Bližnji vzhod in v južno Azijo (Pinkston 2008, 1).

Glede na izoliranost Severne Koreje ter skrivanje proizvodnje in podzemnega skladiščenja balističnih raket so javnosti znane predvsem tipi balističnih raket, ne pa tudi njihovo število. Predvideva se, da ima Severna Koreja več kot 800 balističnih raket kratkega in srednjega dosega, nekatere od njih je tudi že testirala.²⁰ Analitikom pa ni znano, ali so že razvili tudi rakete dolgega dosega (Hildreth 2009, 4). Kljub posedovanju jedrskega orožja naj bi Severna Koreja v letu 2008 še ne bila sposobna bojne konice opremiti z jedrskim orožjem, kar pa ne velja za kemično in biološko orožje. Glede na dolgoročno politično zavezanost, da bo Severna Koreja še naprej razvijala orožje za množično uničevanje in balistični program, je verjetno le vprašanje časa, kdaj bodo severnokorejski strokovnjaki zmožni opremiti balistično raketo z jedrsko konico in razviti raketo dolgega dosega (Pinkston 2008, 54).

Razlogi za razvijanje balističnega programa po Pinkstonu (2008, 12–44) so:

- odvrčanje mednarodne skupnosti, predvsem pa ZDA, pred vojaškim posredovanjem v primeru notranje krize ali konflikta med Severno in Južno Korejo;
- slab ekonomski položaj je državo sicer omejil pri proizvodnih zmožnostih balistične tehnologije, vendar je prodaja te tehnologije državam tretjega sveta skoraj edina izvozna niša, ki povečuje proračun države;

²⁰ Severna Koreja je prvo testiranje izvedla leta 1998 z izstrelitvijo rakete Taepodong-1, leta 2006 je izvedla najobširnejši test, kjer je testirala sedem raket, zadnje testiranje pa je izvedla leta 2009.

- simboliziranje znanstvenega napredka in razvoja v domači javnosti, s pomočjo katerega politična oblast ohranja svojo moč in prevlado.

Tabela 6.1: Balistične rakete Irana in Severne Koreje

Ime rakete	Doseg	Količina Iran	Količina S. Koreja
KN-02	kratek (100-120 km)	/	neznano
FATEH A - 110	kratek (210 km)	10	/
Shahab-1, Hwasong-5 (SCUD – B)	kratek (300 km)	200	neznano
Shahab-2, Hwasong-6 (SCUD – C)	kratek (300-700 km)	150	
Shahab-3, Nodong-1 (Nodong)	srednji (1600 km)	20	
Qiam-1	srednji (2000 km)	18	/
BM-25	srednji (2500 km)	ni podatka	/
Musudan (Nodong-B)	srednji (2500-3200 km)	/	neznano

Vir: Jane's Sentinel 2011 in The National Comitee on North Korea 2011.

Obe državi sta že zgodaj začeli razvijati svoj balistični program – Iran med iransko-iraško vojno, Severna Koreja pa vzporedno z začetkom razvijanja jedrskega programa. Obe razvijata ob pomoči Kitajske in Rusije lasten balističen program. Glavni razlog za razvijanja balističnega programa je v obeh državah enak, predvsem gre za odvrčanje ZDA in držav v regiji pred morebitnim vojaškim posredovanjem.

Čeprav ni podatkov o številu severnokorejskih balističnih raketah, podatki o številu iranskih balističnih raket pa so nepopolni, lahko rečemo, da ima Iran bistveno bolj razvit balistični program kot Severna Koreja. Za Iran se predvideva, da ima več kot 1000 raket kratkega, srednjega in dolgega dosega, razvija pa tudi že medcelinske balistične rakete, medtem ko Severna Koreja še ne poseduje raket dolgega dosega. Severna Koreja je kljub sankcijam mednarodne skupnosti ena izmed največjih izvoznic balistične tehnologije, predvsem na Bližnji vzhod in v južno Azijo. Tudi iranske balistične rakete temeljijo na severnokorejski tehnologiji (rakete tipa Shahab).

7 ODZIVI MEDNARODNE SKUPNOSTI

7.1 Odzivi mednarodne skupnosti na iranski jedrski program

Glavni namen mednarodne skupnosti je ustaviti ali zadržati razvojni program bogatenja urana, preden bo Iran sposoben izdelati jedrsko orožje. Temu pa se Iran nikakor ne namerava odreči. V poskus reševanja iranskega jedrskega vprašanja so se aktivneje vključile nekatere evropske države (Francija, Velika Britanija in Nemčija kot EU-3), ZDA in ostale stalne članice VS OZN.

ZDA

Iran predstavlja eno izmed glavnih groženj nacionalnih varnostnih interesov ZDA ne le z razvijanjem jedrskega programa, ampak tudi z vojaško pomočjo oboroženim skupinam v Iraku in Afganistanu, Hamasu v Palestini in Hezbolahu v Libanonu (Katzman 2011, 27). ZDA nikakor ne želijo, da bi se Iran kot potencialna regionalna sila pridružil boju za prevlado v širši regiji med ZDA, Kitajsko in Rusijo. Zgodovina ameriško-iranskih zaostrenih odnosov sega v leto 1979, ko so iranski študentje zasegli ameriško ambasado v Teheranu in zadrževali diplomate.²¹ Študentje so zahtevali izročitev strmoglavljenega šaha. ZDA so na krizo s talci odgovorile z enostranskimi sankcijami (IFIMES 2005).

Enostranske sankcije so do začetka jedrske krize obsegale že praktično prepoved vsakršnega trgovanja med obema državama. Z enostranskimi sankcijami nadaljujejo tudi v času krize, v začetnem obdobju so bile v to primorane zaradi neenotnosti mednarodne skupnosti, v zadnjem času pa služijo kot podkrepitev sankcij VS OZN. Ne glede na vse uvedene enostranske sankcije pa so se ZDA vseskozi prizadevale, da bi se sankcije zoper Iran uvajale skozi institut VS OZN. Glede na že obstoječo omejitev trgovanja so ZDA začele uvajati predvsem t. i. pametne finančne sankcije, ki so prizadele tako iranske institucije in podjetja, ki sodelujejo pri iranskem jedrskem programu, kot tudi zunanja podjetja, ki podpirajo omenjeni program. Ameriška javnost je naklonjena sankcioniranju Irana, še posebej židovski lobi in Američani iranske narodnosti (Taylor 2010, 66–73).

²¹ Leta 1981 je Iran osvobodil zadnje ameriške ujetnike.

Ameriška administracija je pod vodstvom predsednika Baracka Obame precej bolj upravljiva in pripravljena na sodelovanje kot pod vodstvom Georga Busha, ki je Iran uvrstil tudi na seznam držav podpornic terorizma oz. na t. i. »os zla«. Busheva administracija sprva ni podpirala diplomatskih naporov evropske trojke in tudi nikoli ni sodelovala v pogajanjih, šele leta 2005 so deloma podprle t. i. pariški sporazum, ki je ob izvolitvi Ahmadinežada propadel. Leta 2006 pa so se tudi ZDA pridružile pogajalski skupini P5+1 (Katzman 2011, 25).

Začetna strategija ZDA je bila usmerjena v odrekanje dobave jedrske tehnologije, na podlagi katere bi lahko izdelali jedrsko orožje, v kar so uspeli prepričati tudi ostale države (Argentino, Kitajsko, Kazahstan...). ZDA na Iran izvajajo tudi vojaške pritiske, predvsem s skupnimi izraelsko-ameriškimi vojaškimi vajami. Tako so leta 2007 izvedli pomorsko vajo, ki je bila tudi opozorilo Iranu, da je ameriška mornarica, ne glede na angažiranost v Iraku in Afganistanu, na voljo za potrebno posredovanje v regiji (Fitzpatrick 2008, 27).

Evropska unija

Za EU je reševanje iranskega jedrskega vprašanja pomemben testni primer njene strategije proti širjenju orožja za množično uničevanje, sprejete leta 2003, katere cilj je preprečevanje, odvrčanje in odstranjevanje orožja za množično uničevanje. EU se formalno ne vključuje v pogajanja z Iranom, aktivno vlogo pri reševanju jedrskega vprašanja so prevzele tri države evropske unije – Nemčija,²² Francija in Velika Britanija, tako imenovana skupina EU-3 oz. evropska trojka. EU pa izraža podporo pri prizadevanjih njenih članic (Kile 2005, 2). Evropska trojka je v mednarodni skupnosti že od začetka prevzela iniciativo pri pogajanjih z Iranom, kar gre pripisati gospodarskim interesom in nepripravljenosti Irana na pogajanja z ZDA.

Pogajanja z Iranom so se začela leta 2002 takoj po poročanju inšpektorjev IAEA o skrivnem jedrskem programu. V začetku se je evropska trojka zavzemala za mehkejši pristop, t. i. strategijo spodbud, kot nasprotje ZDA, ki že od samega začetka jedrskega problema Iran sankcionira. Od leta 2005 dalje pa se zaradi bojazni, da bi prišlo do globalne krize jedrskega širjenja, ki bi ga lahko povzročil Iran s svojim jedrskim programom, tudi evropska trojka in celotna EU poslužuje instituta sankcij. Tako EU že sprejete sankcije VS OZN s svojimi resolucijami še dodatno zaostri (Taylor 2010, 74).

²² Zanimivo je, da je Nemčija edina država, ki ni imetnica jedrskega orožja.

Teheranski dogovor, podpisan leta 2003, je bil prvi produkt pogajanj med Iranom in evropsko trojko. V dogovoru se je Iran obvezal, da bo podpisal dodatni protokol k NPT in da bo prostovoljno ustavil proces bogatenja urana, evropska trojka pa je Iranu priznala pravico do miroljubne uporabe jedrske energije (Kile 2005, 8).

Nespoštovanje dogovora s strani Irana je vodilo v nova pogajanja z evropsko trojko. Leta 2004 so tako sklenili nov dogovor, t. i. pariški sporazum, v katerem se je Iran zopet obvezal, da bo prekinil proces bogatenja urana (Fitzpatrick 2008, 24). Ta sporazum sta kritizirala zlasti ZDA in Izrael, saj je prekinitve procesa temeljila na prostovoljnosti in ne na legalni obveznosti Irana, trajanje prekinitve je bila vezana na trajanje pogajanj med Iranom in evropsko trojko, sporazum pa ni zajemal obveznosti Irana, da ustavi gradnjo reaktorja na težko vodo v Araku (Kile 2005, 16–17).

V pogajanja z EU so se leta 2005 vključile tudi ZDA, ko so bile pripravljene Iranu v zameno za trajno ustavitev programa bogatenja urana omogočiti vstop v Svetovno trgovinsko organizacijo in dovoliti prodajo rezervnih delov iranskemu civilnemu letalstvu. Iran na dogovor ni pristal in je izrazil, da ZDA ne morejo sodelovati v pogajanjih (Kile 2005, 19).

Pogajanja so se nadaljevala leta 2006, ko so se evropski trojki pridružile še Kitajska, ZDA in Rusija (P5+1), vendar brez večjih uspehov, zato so iranski jedrski problem preko IAEA predali v reševanje VS OZN. Evropska trojka je v pogajanjih vedno želela doseči popolno prekinitve procesa bogatitve urana, medtem ko to za Iran nikoli ni bila opcija.

Kitajska

Stališče Kitajske glede iranskega jedrskega programa ni tako ostro kot pri ostalih članicah mednarodne skupnosti, ki aktivneje sodelujejo pri reševanju jedrskega vprašanja. Kitajska je zaskrbljena zaradi morebitne razširitve kluba držav imetnic jedrskega orožja, zato je bila tudi prisiljena, da se je strinjala z uvedbo sankcij v VS OZN. Njena prijateljska drža pa je pogojena z njenimi interesi v Iranu, ki so geostrateški, energetske in trgovinski.

Geostrateški interes Kitajske je povečati vpliv v širši regiji in uravnovežiti oz. zmanjšati vpliv ZDA na Bližnjem vzhodu, s strateškim povezovanjem z Iranom preko Šanghajske organizacije za sodelovanje (Taylor 2010, 84).

Energetski interes je izražen dvodimenzionalno. Kitajska je v veliki meri odvisna od uvoza iranske nafte in zemeljskega plina. Iran je namreč drugi največji dobavitelj nafte, njena dobava pa se še povečuje. Kitajska energetska podjetja so pridobila posle, iz katerih so se zaradi uvedbe enostranskih sankcij umaknila ameriška, evropska in japonska podjetja.²³ Zaradi obsega projektov in odvisnosti Kitajske od iranske nafte in plina ima Iran nanjo velik vpliv (Taylor 2010, 86).

Trgovinska izmenjava med državama se ob stopnjevanju pritiskov mednarodne skupnosti povečuje v korist Kitajske, leta 2008 je narasla za 35 %. Veliko kitajskih podjetij sodeluje pri izgradnji iranske infrastrukture. Kitajska podjetja, ki so povezana s prodajo vojaške opreme in tehnologije za dvojno rabo, so podvržena tudi sankcijam mednarodne skupnosti (Taylor 2010, 86-87).

Ne gre spregledati, da Kitajsko vztrajanje pri diplomatskih reševanjih spora in zadržanost pri uvedbi sankcij, ki naj bi pomenile poseganje v suverenost držav, izhaja tudi iz lastne zgodovine. Pokol na Trgu nebeškega miru leta 1989, v katerem je umrlo več sto ljudi, je obsodila tudi mednarodna skupnost in temu je sledila tudi uvedba sankcij (Taylor 2010, 84).

Rusija

Rusija se v primeru Irana zavzema za mirno oz. diplomatsko reševanje nastalega spora, ki naj bi imelo več možnosti za končni uspeh. Hkrati pa v Iranu vidi neposrednega tekmeca in ga s tem, da pristaja na sankcioniranje, skuša omejiti.

Geostrateško si tudi Rusija, tako kot Kitajska, želi zmanjšati vpliv ZDA v srednji Aziji. Hkrati pa se zaveda naraščajočega strateškega vpliva Irana, ne le v Perzijskem zalivu, pač pa tudi v ruskem interesnem območju Kavkaza in v srednji Aziji.²⁴ Gospodarski interes Rusije je velik, tako na področju energetskih virov kot tudi trgovine. Zanimivo je, da si Rusija po eni strani želi pridobiti kar največ energetskih poslov z Iranom, po drugi strani pa želi omejiti izvoz iranske nafte in zemeljskega plina. Iran ima drugo največjo rezervo zemeljskega plina (tako za Rusijo) in tretjo rezervo nafte, kar predstavlja Rusiji neposrednega tekmeca na evropskem

²³ Energetski posli obsegajo izgradnje naftnih polj, rafinerij in plinovodov, vrednih več kot 120 milijard dolarjev.

²⁴ Graham v Taylorju (2010, 87) pravi, da je rusko zavračanje močnejših sankcij zoper Iran odgovor oz. zahvala za iransko nevmešavanje v ruske probleme s Čečeni in Severnim Kavkazom.

trgu.²⁵ Uvedba sankcij tako slabi Iran pri prodoru na evropski trg, Rusija pa krepi svoj položaj na istem trgu. Rusija ni ena izmed močnejših trgovinskih partneric Irana, ima pa pomemben delež na področju trgovanja z orožjem, kjer je takoj za Kitajsko in Indijo, in na področju jedrske energije, kjer je ena izmed redkih držav, ki gradijo iranske jedrske reaktorje. Gledano s trgovinske perspektive, Rusija ne podpira uvajanja močnejših sankcij zoper Iran (Taylor 2010, 83–89). Za Rusijo se zdi, da je zavzetje stališča do sankcioniranja neke vrste trgovanje oz. pogajanje za večji lastni doprinos na eni strani in za povečanje strateškega partnerstva z Zahodom in ZDA.

OZN

Iransko vztrajanje na bogatenju urana in izčrpanje diplomatskih rešitev je državo privedlo pred VS OZN. Svet guvernerjev IAEA je marca 2006 predal VS OZN poročilo o kršitvi določb NPT, na podlagi XII.C (neizpolnjevanje zahtev poročanja inšpektorjem IAEA) člena in III.B.4 člena (prekrivanje jedrskih aktivnosti in nejasna namera o namembnosti jedrskega programa) statuta IAEA (Negm 2010, 211).

Relativno pozna predložitev iranskega jedrskega programa pred VS OZN je posledica zadržanega evropskega pogleda glede sankcioniranja države. Stališče EU je bilo, da je grožnja s sankcijami učinkovitejša kot dejanska uvedba sankcij. Posledica take politike je, da je prišlo do teheranskega dogovora in pariškega sporazuma (Fitzpatrick 2008, 33).

Pri odločitvi glede sprejemanja sankcij stalne članice VS OZN niso bile vedno enotne. ZDA, Francija in Velika Britanija zagovarjajo uvedbo ostrejših sankcij, medtem ko sta Kitajska in Rusija bolj naklonjeni mehkejši obliki sankcij. Obe državi si kljub zaskrbljenosti glede potencialnega razvijanja jedrskega orožja želita ohranjati dobre odnose z Iranom, Kitajska zaradi potrebe po iranski nafti in plinu, Rusija pa zaradi geostrateške položaja (Fitzpatrick 2008, 35).

Sprejete resolucije VS OZN:

- 1696 (3. 7. 2006): Iran se pozove k prekinitvi vseh aktivnosti bogatitve urana, tudi na področju raziskav, razvoja in reprocesiranja. Države članice pa, da naj se vzdržijo

²⁵ Rusija izvozi v Evropo 80 % nafte in 100 % zemeljskega plina.

trgovanja z materiali in tehnologijami, ki bi pomagale Iranu pri bogatitvi urana. V primeru, da bi bila določila NPT še naprej kršena, bo VS OZN začel razpravo o uvedbi sankcij, skladno z 41. členom Ustanovne listine OZN;

- 1737 (27. 12. 2006): poleg tega, da prekine aktivnosti bogatenja urana, se od Irana zahteva tudi ustavitev vseh projektov proizvodnje težke vode. Resolucija uvaja ekonomske in finančne sankcije proti Iranu. Državam članicam nalaga, da preprečijo dobavo ali prodajo surovin, opreme ali tehnologije, ki bi lahko prispevale k iranskemu jedrskemu in raketnemu programu. Predvideva zamrznitev premoženja desetim podjetjem in dvanajstim posameznikom, povezanim z iranskim jedrskim programom;
- 1747 (24. 3. 2007): uvaja še dodatne sankcije, ki so usmerjene predvsem proti trgovini z orožjem in finančnim transakcijam. Dopolnili so tudi seznam posameznikov in podjetij, ki naj bi jim zaradi sodelovanja v iranskem jedrskem programu zamrznili premoženje in prepovedali potovanja v tujino;
- 1803 (3. 3. 2008): okrepi prejšnje resolucije VS OZN in ponovno dopolni seznam posameznikov in podjetij, ki naj bi jim zaradi sodelovanja v iranskem jedrskem programu zamrznili premoženje in prepovedali potovanja v tujino;
- 1835 (27. 9. 2008): ponovno pozove Iran, naj izpolni vse obveznosti predhodnih resolucij in zahteve Sveta guvernerjev IAEA. Resolucija ne uvaja dodatnih sankcij;
- 1929 (9. 6. 2010): uvaja še strožje dodatne finančne sankcije in razširitev embarga trgovanja z orožjem.

VS OZN je z zahtevo po ustavitvi vseh aktivnosti bogatenja urana, vključno z raziskavami in razvojem, kršil VI. člen NPT, ki daje državam neimeticam jedrskega orožja pravico do uporabe jedrske energije v miroljubne namene. Retorika Irana do VS OZN temelji predvsem na mednarodnem pravu, po katerem delovanje VS OZN ni skladno z NPT, ki omogoča vsem državam razvijanje jedrskih zmogljivosti v miroljubne namene (Negm 2010, 214).

7.2 Odzivi mednarodne skupnosti na severnokorejski jedrski program

Mednarodna skupnost se že od začetka jedrskih ambicij Severne Koreje trudi, da bi državo uspela odvrniti od razvijanja jedrskega in balističnega programa. Pri tem najbolj dejavno sodelujejo ZDA, ki so tudi prve pristopile k reševanju jedrske krize, poleg nje sodelujejo še države članice šeststranskih pogajanj (Kitajska, Rusija, Japonska in Južna Koreja), VS OZN in deloma tudi EU.

ZDA

Pri reševanju severnokorejskega jedrskega vprašanja imajo ZDA najdaljšo in najbolj dejavno zgodovino v okviru celotne mednarodne skupnosti. Kljub navideznemu sodelovanju obeh držav odnosi med njima temeljijo predvsem na pomanjkanju zaupanja: Severna Koreja vidi v ZDA največjo zunanjo varnostno grožnjo, ZDA pa Severno Korejo kot grožnjo regionalni stabilnosti.

ZDA se ne želijo pogajati s Severno Korejo na dvostranski ravni. Tudi v zgodnjem obdobju razvijanja severnokorejskega jedrskega programa se nikoli niso pogajale na najvišji ravni, kar si je režim v Pjongjangu želel. Izogibanje dvostranskim pogovorom s Severno Korejo in slabe izkušnje pri implementaciji Dogovorjenega okvirja, so privedle do šeststranskih pogajanj. ZDA so s tem pokazale, da je jedrski program Severne Koreje regionalen problem in ga je tako treba reševati multilateralno. Hkrati so ZDA z multilateralnim pristopom želele doseči večje sodelovanje Kitajske, kar ji je tudi uspelo, saj je prav Kitajska vezni člen med obema državama.

Kljub prizadevanju, da bi se severnokorejsko jedrsko vprašanje reševalo multilateralno, so ZDA zoper državo uvedle tudi veliko enostranskih sankcij, ki so bile predvsem ekonomske narave. Politika ZDA je bila vedno bolj naklonjena uvedbi ekonomskih sankcij kot političnemu oziroma diplomatskemu reševanju krize.²⁶ Razlog za enostranske ekonomske sankcije je v prvi vrsti denuklearizacija Severne Koreje. Ameriška administracija pa je za opravičevanje sankcioniranja domači javnosti navajala tudi nekdanjo podporo terorističnim organizacijam in komunistični režim v Severni Koreji. Prav tako so bile ZDA glavni zagovornik sprejetja resolucij VS OZN, ki so zoper državo uvedle še dodatne mednarodne sankcije. Cilji ameriške politike sankcioniranja so z uvedbo pametnih sankcij prizadeti le politično elito, ki je odgovorna za razvijanje jedrskega programa, z zgledom vplivati na potencialne države, ki bi si želele jedrsko orožje, in izboljšati odnose z državami v regiji (Taylor 2010, 31–37).

Cilj severnokorejske zunanje politike je že ves čas izboljšanje odnosov z ZDA. Ukinitve njihovih sankcij proti državi in bolj aktivne pobude za reševanje problema bi lahko odločilno vplivale na zmanjševanje nasprotij na Korejskem polotoku (Cencen 2010, 242). Severna

²⁶ ZDA so zoper S. Korejo prvič uvedle embargo na vse izdelke že leta 1950, ko se je začela korejska vojna.

Koreja tudi vrnitev k šeststranskim pogajanjem pogojuje z dvostranskimi pogajanjmi z ZDA. Večja prožnost ameriške administracije bi tako lahko premaknila reševanje jedrskega vprašanja z mrtve točke.

Kitajska

Zgodovinsko gledano je imela Kitajska vedno dobre medseseske odnose s Severno Korejo. Za Kitajsko je bila Severna Koreja tradicionalna zaveznica in tamponsko območje na meji proti ameriškim vojaškimi silami na Korejskem polotoku (Cencen 2010, 243). Kitajska svoj vpliv v državi ohranja tudi z izdatno ekonomsko pomočjo in trgovinsko odvisnostjo. Severni Koreji dobavlja nafto, v preteklosti je tudi financirala oborožitvene nakupe in razvoj korejske proizvodnje.

Z gostitvijo šeststranskih pogajanj in prevzemom odgovornosti za rešitev jedrskega vprašanja je Kitajska pridobila globalno vlogo tudi na varnostnem področju. Kitajski je z multilateralnim pristopom sprva uspelo zavezati enostransko strategijo ZDA, ki je po njenem mnenju onemogočala miroljubno koeksistenco in skupen razvoj v regiji. Prav tako pa je Kitajske na ta način želela izboljšati odnose z ZDA (Clegg 2009, 110–114). Kitajska si še naprej prizadeva ponovno vzpostaviti šeststranska pogajanja, saj želi ohraniti posredniško vlogo, s katero si je pridobivala politični kapital v odnosih z ZDA in Japonsko na drugih področjih (Cencen 2010, 245).

Kitajska politika reševanja severnokorejskega jedrskega vprašanja je bila vedno bolj usmerjena v diplomatsko reševanje kot pa v sankcioniranje države, ki se ujema z njeno zunanjo politiko nevmešavanja. Razlog za spravljujejšo politiko do Severne Koreje je predvsem ekonomsko-varnostni. Uvedbi še ostrejših sankcij bi lahko sledil nepredvidljiv vojaški odgovor Severne Koreje, ki bi destabiliziral regijo, povzročil val beguncev na Kitajsko in ogrozil ekonomsko rast države. Zanimivo je, da je Kitajska kljub nasprotovanju sankcioniranja države zoper njo nekajkrat uvedla tudi enostranske sankcije, predvsem z namenom, da bi Severna Koreja sodelovala v šeststranskih pogajanjih²⁷ (Taylor 2010, 43–45).

²⁷ Enostranske sankcije so bile prvič izvedene leta 2003, ko je Kitajska za tri dni zaprla naftovode z namenom prisiliti Severno Korejo k sodelovanju v takrat še tristranskih pogajanjih z ZDA. Uradno Kitajska tega ni priznala, ampak se je izgovarjala na tehnične težave v naftovodih.

Odnosi med državama so se deloma zaostri, ko je Severna Koreja izvedla jedrska testa. Zlasti po zadnjem testu v letu 2009 je postala njena politika bolj ostra, saj je Kitajska javno obsodila severnokorejsko testiranje in postala dovzetenjša za sankcioniranje države v okviru VS OZN. Kitajska je po dolgotrajnih pogajanjih podprla vse resolucije, ki so zoper Severno Korejo uvajale sankcije, kar je veliko odstopanje od prvotne politike, ko ni želela podpreti reševanja jedrskega vprašanja v okviru VS OZN (Jane's Sentinel 2010).

Glede na dejstvo, da si Kitajska ne želi destabilizacije in povečano prisotnost ameriških vojaških enot v regiji, ne moremo pričakovati večjega zasuka njene politike do Severne Koreje. Kitajska bo še naprej ostala glavni zaveznik Severne Koreje, ker ima več koristi, če državi pomaga in tako usmerja njeno ekonomsko in zunanjo politiko, kot pa, če bi imeti za sosedo neodvisno jedrsko državo (Jane's Sentinel 2010).

Japonska

Severna Koreja predstavlja Japonski neposredno grožnjo varnosti. Z balističnim programom, ki ga je Severna Koreja razvila, je že od leta 1998 sposobna doseči njeno ozemlje, zato je bilo z razvojem jedrskega programa primarni interes Japonske normalizacija odnosov na Korejskem polotoku in denuklarizacija Severne Koreje (Reese 1998, 72).

Odnosi med državama temeljijo na nezaupanju že od kolonialnih časov naprej, ko je Japonska okupirala Korejo. Odnosi so še dodatno zaostreni zaradi nerešenega vprašanja severnokorejskih ugrabitev japonskih državljanov med leti 1970 do 1980. Severna Koreja si želi izboljšanja odnosov, ki bi privedli do ekonomske konjunktore, hkrati pa ima še vedno živ spomin na japonske imperialistične težnje z začetka stoletja in s tem povezano skrb pred ponovnim vzponom Japonske vojaške moči. Japonski interesi so rešiti spor glede ugrabitve japonskih državljanov, povečati politični in ekonomski vpliv na Severno Korejo ter tako ne zaostajati za ZDA in Kitajsko. Japonska svoje interese poskuša uveljaviti tudi v okviru šeststranskih pogajanj, kar ji je Severna Koreja že večkrat očitala²⁸ (Jane's Sentinel 2010).

Ne glede na nezaupljive odnose med državama je bila Japonska kljub pritiskom mednarodne skupnosti sprva zadržana glede implementacije sankcij zoper Severno Korejo. Po izvedbi

²⁸ Severna Koreja je leta 2008 zahtevala, da se Japonsko izključi iz šeststranskih pogajanj. Do izključitve ni prišlo, je pa to privedlo do najnižje točke v meddržavnih odnosih (Berkofsky 2009, 9).

jedrskih testiranj in izstrelitve balističnih raket v letu 2006 in kasneje v letu 2009 je Japonska spremenila svojo politiko nesankcioniranja. Japonska je podprla vse mednarodne sankcije v okviru VS OZN, hkrati pa je še dodatno uvedla enostranske ekonomske sankcije, ki so med drugim tudi zelo zmanjšale trgovinsko izmenjavo med državama (Taylor 2010, 37–43). Zaradi majhne trgovinske izmenjave pa je uspešnost uvedbe enostranskih sankcij vprašljiva.²⁹

Stopnja ogroženosti Japonske s strani Severne Koreje se je po izvedbi jedrskih testiranj in izstrelitvi balističnih raket povečala. S tem so se povečale tudi notranjepolitične debate glede smiselnosti nakupa vojaške opreme, ki bi obranila morebitne napade s strani Severne Koreje. Zaenkrat ni še razvidno, da bi se japonska politična oblast odmikala od ustavnih omejitev glede obrambno varnostne politike (Berkofsky 2009, 15–16).

Rusija

Rusija ima dolgo zgodovino relativno dobrih odnosov s Severno Korejo. Takratna SZ je do leta 1991 finančno, gospodarsko in vojaško pomagala državi, po razpadu pa je Rusija zaradi prozahodno usmerjene politike prenehala podpirati to državo. Ohlajeni odnosi med državama in vzpostavitev odnosov z Južno Korejo so botrovali izgubi političnega vpliva na severnokorejsko politično elito. Sprememba ruske politike je Severno Korejo prisilila, da odnose z ZDA izboljša. Rusija je kasneje obnovila bilateralne odnose na političnem in na ekonomskem področju, vendar do povrnitve vpliva ni nikoli prišlo (Reese 1998, 77). Kljub vsemu je Rusija, takoj za Kitajsko, druga največja zaveznica Severne Koreje in ima poleg nje tudi večji politični vpliv kot ostale sodelujoče države šeststranskih pogajanj.

Interes Rusije je mir, stabilnost in razvoj na Korejskem polotoku in širše v regiji, kar vključuje tudi denuklearizacijo Severne Koreje in postopno transformacijo njenega političnega in ekonomskega sistema. Rusija si namreč želi povečati ekonomsko in predvsem energetske sodelovanje, hkrati pa se boji, da bi se morala ob izbruhu konflikta v regiji soočiti z velikim številom beguncev (Vorontsov 2007, 19–20).

Vloga Rusije v šeststranskih pogajanjih ni tako velika kot Kitajske, vendar je še vedno zelo pomembna. Severna Koreja je sprva zavrnila sodelovanje v pogajanjih, če pri tem ne bo

²⁹ Bilateralna trgovinska izmenjava je leta 2003 znašala 265 milijonov \$, leta 2008 pa le 12 milijonov \$ (Jane's Sentinel 2010).

sodelovala tudi Rusija. Stališče Rusije je, da se nerešeno jedrsko vprašanje Severne Koreje reši po miroljubni in diplomatski poti ter se tako ne vznemirja severnokorejskega režima (International Crisis Group 2007).

Prvotna ruska zadržanost ob sprejemanju močnejših vzvodov za preprečevanje širjenja severnokorejskega jedrskega programa se je tako kot v ostalih analiziranih državah spremenila po izvedbi jedrskih testiranj in izstrelitvi balističnih raket. Rusija je podprla vse resolucije VS OZN, leta 2006 je uspela uveljaviti milejše sankcije, medtem ko je zaradi naraščajoče zaskrbljenosti nad hitro razvijajočim jedrskim in balističnim programom leta 2009 podprla uvedbo ostrejših sankcij zoper Severno Korejo (Taylor 2010, 51–52).

Južna Koreja

Odnosi med obema državama so zaostreni od leta 1948, ko sta bili ustanovljeni Južna in Severna Koreja, katere posledica je bila korejska vojna. Državi sta uradno še vedno v vojni, saj še nista uspeli podpisati mirovnega sporazuma. Šele v drugi polovici devetdesetih let, z nastopom novega predsednika Južne Koreje Kim Dae – Junga in njegove »sončne politike«³⁰ so odnosi med severom in jugom počasi začeli toploti. Zgodovinsko srečanje med voditeljema Južne in Severne Koreje v letu 2000 pa so nekateri videli tudi kot začetek mirne procesa združitve obeh držav Korejskega polotoka (Klein 2008, 165). Južna Koreja je sodelovala v šeststranskih pogajanjih, kjer pa se ni zavzemala za sankcioniranje Severne Koreje.

Na podlagi »sončne politike« je Južna Koreja severu dobavljala humanitarno pomoč in skrbela za ekonomski razvoj polotoka. Ravno medkorejski ekonomski projekti so državi najbolj zblížali. Primer skupnega delovanja je industrijski kompleks v Kaesongu, v bližini demilitarizirane cone, kjer je v 117 južnokorejskih podjetjih zaposlenih več kot 42.000 severnokorejskih delavcev (Jane's Sentinel 2010).

Vztrajanje pri »sončni politiki« tudi v času hitrega razvoja severnokorejskega jedrskega programa in po izvedbi prvega jedrskega testa v letu 2006 je pripeljalo do trenj med Južno Korejo in ZDA. Južna Koreja je še naprej vztrajala pri miroljubni in ekonomsko naravnani

³⁰ Sončna politika (angl. Sunshine Policy) je temeljila na medvladnem dialogu, ekonomski izmenjavi in izgradnji skupne ekonomske skupnosti, uporabi skupne tehnologije, izboljšanju odnosov na kulturnem, športnem in izobraževalnem področju ter na predlogih o zmanjšanju orožja na Korejskem polotoku (Jane's Sentinel 2010).

politiki. Politika jugs se je spremenila z menjavo oblasti leta 2008 in prevzela odločnejša stališča do Severne Koreje. To je odnose med državama zopet zaostriilo, med drugim je Severna Koreja v Rumeno morje izstrelila baterijo raket kratkega dosega, ker naj bi južnokorejske vojaške ladje plule v njihovih teritorialnih vodah. Tem dejanjem so sledile še druge sovražne aktivnosti, vključno s potopitvijo južnokorejske vojaške ladje in artilerijskega napada na južnokorejske vojake in civiliste v letu 2010. Kljub ohlajenim odnosom med državama, je majhna verjetnost, da bi prišlo do dodatnih zaostrovanj, ki bi lahko pripeljale tudi do vojaškega konflikta, ekonomski projekti in investicije so za obstoj političnega sistema Severne Koreje preveč dragoceni (Jane's Sentinel 2010).

Evropska unija

EU pri reševanju severnokorejske jedrske krize nima velike vloge. V začetku stoletja se je EU prizadevala, da bi z obsežno ekonomsko politiko do Severne Koreje postala posrednik pri reševanju krize. V ta namen je EU leta 2001 tudi vzpostavila diplomatske odnose s Severno Korejo, sledile so ji vse članice EU, razen Francije, ki zaradi severnokorejske kršitve človekovih pravic z njo nima diplomatskih odnosov. Do leta 2003 je tudi EU zagovarjala diplomatsko reševanje krize namesto sankcioniranja (Taylor 2010, 49). Tudi Severna Koreja se je prizadevala, da bi vzpostavila odnose z EU, razloge gre iskati v poskusu zmanjševanja moči ZDA v regiji ali pa je politični režim v Severni Koreji videl EU kot sredstvo indirektnega prenosa svojih stališč v ZDA (Jane's Sentinel 2010).

EU ni bila nikoli povabljena k sodelovanju v šeststranskih pogajanjih, niti ni nikoli javno zahtevala članstvo v pogajanjih. Izražala je le politično podporo šeststranskim pogajanjem, s tem pa se je izključila iz reševanja severnokorejske krize. V letu 2007 se je zdelo, da bo evropska varnostna politika aktivnejša pri reševanju jedrske krize,³¹ vendar do večjih sprememb ni prišlo (Berkofsky 2010, 23). Po jedrskih testiranjih je EU začela podpirati tudi sankcioniranje Severne Koreje. Podprla je vse resolucije VS OZN in sankcioniranje še razširila v okviru lastnih resolucij (Taylor 2010, 50).

³¹ Visoki predstavnik za skupno zunanjo in varnostno politiko Javier Solana je oznanil, da bo EU zahtevala, da postane »igralec« in ne le »plačnik« v postjedrski Severni Koreji. EU je namreč Severni Koreji od leta 1995 do 2010 namenila za več kot 400 milijonov evrov humanitarne in ekonomske pomoči.

OZN

Odnosi Severne Koreje do OZN so od ustanovitve države in do konca hladne vojne temeljili na nepripravljenosti za mednarodno priznanje razdeljene Koreje. Stališče Severne Koreje je bilo, da mora biti v generalni skupščini OZN le en sedež, ki bo predstavljal združeno Korejo. Severna Koreja se je med korejsko vojno bojevala proti enotam, ki so imele mandat OZN, in so zato to organizacijo videle kot pristransko in potencialno agresorko. Po hladni vojni je zaradi razpada SZ in pomanjkanja mednarodnih sponzorjev Severna Koreja pristopila k članstvu v OZN. Obe Koreji sta se v OZN včlanili leta 1991 (Jane's Sentinel 2010).

OZN se v reševanje severnokorejskega jedrskega vprašanja do prvih jedrskih testov v letu 2006 ni aktivneje vključeval. To je bila predvsem posledica neenotnosti v VS OZN, kjer sta predvsem Kitajska in Rusija nasprotovali obravnavanju Severne Koreje pred VS OZN. Šele strah pred naraščajočo jedrsko nevarnostjo je spremenil stališča omenjenih držav, kar je pripeljalo do konkretnih akcij VS OZN. Glavni zagovornik mednarodnega sankcioniranja skozi mehanizme VS OZN so bile ZDA.

V odgovor na vsa izvedena testiranja in balistične izstrelitve je VS OZN sprejel tri resolucije, ki so uvedle mednarodne sankcije zoper Severno Korejo. Dve resoluciji VS OZN sta bili sprejeti po prvem jedrskem testiranju in izstrelitvi balističnih raket v letu 2006, zadnja pa je bila sprejeta v letu 2009, vendar šele po jedrskem testu, medtem ko za sprejetje resolucije po balističnih izstrelitvah ni bilo soglasja v VS OZN.

Sprejete resolucije VS OZN:

- 1695 (15. 7. 2006): obsodi balistične izstrelitve in zahteva, da Severna Koreja ponovno opusti svoj balistični program in jo pozove, naj ponovno pristopi k šeststranskim pogajanjem. Države članice pozove, naj se vzdržijo trgovanja z materiali in tehnologijami v in iz države ter finančnim transakcijam, povezanimi z balističnim in jedrskim programom Severne Koreje;
- 1718 (14. 10. 2006): obsodi izvedbo jedrskega testa in zahteva takojšnje prenehanje nadaljnjih testiranj ter umakne napoved o umiku iz NTP. Resolucija prepove trgovanje s predmeti, ki so vezani na severnokorejski program za množično uničevanje, vključno s težko vojaško opremo, predmeti za dvojno rabo in luksuznim blagom. Vse države članice pozove, da zamrznejo vsa finančna sredstva in prepovejo potovanja posameznikov in organizacij, povezanimi s severnokorejskim orožnim programom.

Države članice tudi spodbudi, da nadzorujejo severnokorejske ladje, ki vozijo prepovedan tovor;

- 1874 (12. 6. 2009): okrepi prejšnji resoluciji in dodatno prepove trgovanje z vsem orožjem. Države članice še pozove, naj se vzdržijo dajanja vsakršne finančne pomoči, razen v humanitarne in razvojne namene, in prenehajo izvajati izobraževanja in usposabljanja severnokorejskih državljanov, ki bi lahko pripomogli k razvijanju jedrskega programa.

7.3 Različna politika mednarodne skupnosti do jedrskega programa obeh držav

Mednarodna skupnost se je v reševanje iranskega jedrskega širjenja aktivneje vključila po letu 2002 po razkritju inšpektorjev IAEA, da ima država skriven jedrski program. Glavni namen mednarodne skupnosti je, da se ustavi ali zadrži razvojni program bogatenja urana, preden bo Iran sposoben izdelati jedrsko orožje. V poskus reševanja iranskega jedrskega vprašanja so se aktivneje vključile tri evropske države (EU-3) – Francija, Nemčija in Velika Britanija – ter ZDA, po letu 2006 pa še VS OZN.

Evropska trojka je že od začetka prevzela iniciativo v mednarodni skupnosti v pogajanjih z Iranom, kar gre pripisati gospodarskim interesom in nepripravljenosti Irana na pogajanja z ZDA. Tako so že leta 2003 sklenili teheranski dogovor, ki je bil prvi produkt pogajanj med Iranom in evropsko trojko. Predvideval je podpis dodatnega protokola k NPT in ustavitve postopka bogatenja urana. V pogajanja z evropsko trojko so se leta 2005 vključile tudi ZDA, vendar Iran na pogajanja z ZDA ni pristal. Sprva se je evropska trojka zavzemala za mehkejši pristop k reševanju jedrskega širjenja, ki pa ni prinesel večjih uspehov. Propadla sta tako teheranski dogovor kot tudi pariški sporazum. Radikalnejša pogajanja so se nadaljevala v letu 2006, ko so se že omenjenim državam pridružile še Kitajska in Rusija ter tako po vzoru šeststranskih pogajanj tvorili pogajalsko skupino P5+1. Ker dialog z Iranom ni bil mogoč, so iranski jedrski problem preko IAEA predali v reševanje VS OZN.

VS OZN je skušal iranski jedrski problem rešiti s sprejetjem šestih resolucij VS OZN, na podlagi katerih so bile zoper Iran uvedene mednarodne sankcije. Pri sprejemanju resolucij stalne članice VS OZN niso bile vedno enotne. ZDA, Francija in Velika Britanija so zagovarjale uvedbo ostrejših sankcij, medtem ko sta Kitajska in Rusija bolj naklonjeni mehkejši obliki sankcij. Obe državi si kljub zaskrbljenosti glede potencialnega razvijanja

jedrskega orožja želita ohranjati dobre odnose z Iranom. Kitajska zaradi energetskih potreb, gospodarskih, trgovinskih in geostrateških interesov ter svoje zunanjepolitične drže nevmešavanja v suverenost druge države, Rusija pa zaradi naraščajočega strateškega vpliva Irana v Perzijskem zalivu, Kavkazu in srednji Aziji ter gospodarskih in trgovinskih interesov.

Pri reševanju severnokorejske jedrske krize že vse od začetka najaktivnejše sodelujejo ZDA. Prvi večji uspeh ZDA pri poskusu reševanja jedrske krize je bil sprejetje Dogovorjenega okvirja, ki pa ni nikoli dokončno zaživel. Severna Koreja je reševanje jedrske krize pogojevala z enostranskimi pogajanjmi z ZDA, ki pa na to niso pristajale, ker naj bi bil to regionalen problem, ki zahteva multilateralen pristop. Tako je prišlo do ustanovitve šeststranskih pogajanj, kjer so pri reševanju jedrske krize sodelovale še Kitajska, Rusija, Japonska in Južna Koreja. VS OZN pa se v reševanje jedrske krize aktivneje vključi šele leta 2006, po prvem izvedenem jedrskem testiranju Severne Koreje. Evropska unija ni aktivneje sodelovala pri reševanju severnokorejske jedrske krize.

Vse države članice vidijo sodelovanje v šeststranskih pogajanjih tudi kot zadovoljevanje lastnih interesov. Kljub temu da je Severna Koreja že večkrat odstopila od pogajanj, si želi izboljšati dvostranske odnose z ZDA in pridobiti čim več spodbud in nagrad mednarodne skupnosti za malo verjetno opustitev jedrskega programa. Južnokorejski interes je mirna združitev Korejskega polotoka. Kitajska je z gostitvijo šeststranskih pogajanj in prevzemom odgovornosti za rešitev jedrskega vprašanja pridobila globalno vlogo tudi na varnostnem področju in tako deloma omejila vpliv ZDA na Korejskem polotoku ter hkrati izboljšala odnose z ZDA. Japonski interesi pa so rešiti spor glede ugrabitve japonskih državljanov, povečati politični in ekonomski vpliv na Severno Korejo ter tako ne zaostajati za ZDA in Kitajsko. Rusija si želi povrniti nekdanji politični vpliv na Severno Korejo in povečati ekonomsko ter energetsko sodelovanje. Vse države članice, razen ZDA, so bile sprva zadržane do ostrejšje politike do Severne Koreje predvsem zaradi bojazni humanitarne krize na lastnih mejah in destabilizacije regije. Po izvedbi jedrskih testiranj Severne Koreje v letu 2006 pa se je odnos članic šeststranskih pogajanj do države precej zaostрил.

VS OZN se do prvih jedrskih testov v letu 2006 ni aktivneje vključeval v reševanje severnokorejskega jedrskega vprašanja. Rusija in Kitajska sta nasprotovali obravnavanju Severne Koreje pred VS OZN. Šele strah pred naraščajočo jedrsko nevarnostjo je spremenil stališča omenjenih držav, kar je pripeljalo do konkretnih akcij VS OZN. Kot odgovor na

jedrska testiranja je VS OZN sprejel tri resolucije, ki so uvedle mednarodne sankcije zoper Severno Korejo.

8 ZAKLJUČEK

Pregled mednarodnih pogodb in sporazumov za omejevanje jedrskega širjenja kaže, da obstajajo pravno zavezujoči dokumenti, ki naj bi preprečevali jedrsko širjenje. Nekatere države, ki posedujejo jedrsko orožje ali ga želijo razviti, pa k podpisu obvezujočih pogodb niti ne pristopijo (Indija, Pakistan, Izrael).

Pogodba o neširjenju jedrskega orožja je le delno zadovoljila pričakovanja mednarodne skupnosti. Na eni strani je mednarodni skupnosti s pogodbo uspelo zavezati jedrsko širjenje (NPT predvideva le pet držav z jedrskim orožjem – ZDA, Rusija, Kitajska, Francija in Velika Britanija), ne pa tudi popolnoma omejiti. Danes imamo tako s pogodbo določenih devet jedrskih držav namesto pet. Glede na oboroževalno dinamiko v času hladne vojne bi bila ta številka verjetno večja, če do podpisa pogodbe ne bi prišlo. Na primerih držav, ki so razvile jedrsko orožje mimo določil NPT (Indija, Pakistan, Izrael in Severna Koreja), lahko vidimo, da je pogodba o neširjenju jedrskega orožja plod politike in kot taka podvržena vsem političnim manipulacijam, interesom in podpori. Različne percepcije mednarodne skupnosti do razvoja jedrskega programa posameznih držav kažejo, da mednarodna skupnost očitno še ni našla mehanizma ali interesa, ki bi preprečeval jedrsko širjenje. Enako je tudi s pogodbo o celoviti prepovedi jedrskih poskusov, ki zaradi ignoriranja velike večine jedrskih držav še vedno ni stopila v veljavo. Tudi resolucija VS OZN 1540, ki naj bi predstavljala priložnost, da si, države, ki pomenijo tveganje za mednarodno skupnost, zagotovijo sposobnost za spoštovanje globalnih predpisov na področju neširjenja orožja za množično uničevanje, mednarodni skupnosti ni uspelo pretvoriti v učinkovit instrument za neširjenje orožja za množično uničevanje.

Tudi IAEA je zaradi neučinkovitega verifikacijskega sistema podvržena nenehnim kritikam. IAEA namreč nima učinkovitega mehanizma, s pomočjo katerega bi lahko odkrivala skrivne jedrske programe posameznih držav. To dejstvo se je potrdilo v Libiji, ko pred samorazkritjem Libije, da razvija jedrski program, IAEA o tem ni nič vedela. V Iranu je skrivno gradnjo dveh jedrskih reaktorjev v letu 2002 razkrila skupina iranskih disidentov in ne IAEA. Z dodatnim protokolom so inšpektorji IAEA sicer dobili učinkovitejše orodje za razkrivanje protizakonitega jedrskega širjenja, vendar je brez učinkovitih samostojnih obveščevalnih sistemov težko pričakovati učinkovit in transparenten verifikacijski sistem.

Prvo hipotezo, da »mednarodni pravni akti na področju jedrskega širjenja niso pravno zavezujoči, zato je tudi doslednost njihovega uresničevanja velikokrat na preizkušnji«, lahko potrdim. Režim o neširjenju jedrskega orožja obstaja in mednarodna skupnost je predvsem s Pogodbo o neširjenju jedrskega orožja precej omejila apetite posameznih držav po jedrskem orožju. Brez omenjene pogodbe bi danes lahko govorili o bistveno večjem številu jedrskih držav, kot jih imamo danes. Vendar primeri jedrskega oboroževanja iz obdobja hladne vojne (Indija, Pakistan, Izrael) in današnji (Iran, Severna Koreja), potrjujejo, da mednarodna skupnost, kljub vsem instrumentom sankcioniranja, zaradi nedoslednosti in dvojnih meril v preteklosti ter pomanjkanju politične volje ne more preprečiti državam, da postanejo jedrske sile.

Trdimo lahko, da je režim o neširjenju jedrskega orožja neučinkovit zaradi novih jedrskih držav in predvsem zaradi neučinkovitega izvajanja ukrepov mednarodne skupnosti zoper te države.

Na primeru Irana se je pokazala še ena pomanjkljivost pri preprečevanju jedrskega širjenja – mednarodna skupnost se v okviru razvijanja jedrske energije srečuje s paradoksom, kako državam omogočiti razvijanje jedrske tehnologije v civilne namene in kako preprečiti, da se ta tehnologija ne bi uporabljala v vojaške namene.

Namen prikrivanja razvoja jedrskega programa gre iskati v mednarodnem monopolu nad uporabo jedrske tehnologije v miroljubne namene. Od uveljavitve NPT dalje je zelo malo držav neimetnic jedrskega orožja razvilo jedrske zmogljivosti v miroljubne namene. Tako države, ki so imele razvite jedrske zmogljivosti pred uveljavitvijo NPT, še vedno prevladujejo na tržišču, ostalim državam pa se razvoj onemogoča. Iranu se npr. onemogoča prodajo tehnologije za proizvodnjo težke vode, medtem ko Norveška to lahko počne (Negm 2010, 234). Bogatenje urana in ponovna predelava plutonija po NPT ni prepovedana, se pa šteje za občutljivo tehnologijo, zato ker se končni produkt lahko uporablja v civilne ali vojaške namene. To je t. i. jedrska tehnologija za dvojno rabo, (Fitzpatrick 2008, 19). Negativna nastrojenost ZDA zoper Iran se kaže kot neke vrste tehnološki imperializem, ko industrijsko razvite države onemogočajo razvoj manj razvitih držav (Negm 2010, 233).

Če mednarodna skupnost želi, da NPT ostane eden izmed mehanizmov za nadzor in omejevanja jedrskega orožja, bo morala spoštovati tudi ostale člene pogodbe, ki govorijo o

pravica vseh držav do uporabe jedrske energije v miroljubne namene. Vprašanje pa je, kje postaviti ločnico med miroljubnim in vojaškim razvojem jedrske tehnologije.

Severna Koreja je pri razvijanju jedrskega programa zavzela bolj neposreden pristop v odnosu do mednarodne skupnosti kot Iran. Severna Koreja ni nikoli trdila, da razvija svoj jedrski program v miroljubne namene, celo trdila je, da je jedrsko orožje že razvila. Iran na drugi strani trdi, da jedrski program razvija za miroljubno rabo jedrske energije, skladno z NPT, česar pa mednarodna skupnost ne verjame.

Severna Koreja je danes jedrska država, kar situacijo na Korejskem polotoku še bolj zapleta. Mednarodna skupnost kljub vsem političnim naporom ni našla rešitve, ki bi odvrnila Severno Korejo od jedrskega programa. Šeststranska pogajanja že nekaj let stojijo, sankcioniranje države pa zaradi njene izoliranosti in revščine ni prineslo uspehov. Zdi se, da je bil v preteklosti edini način, s katerimi bi Severno Korejo lahko odvrnili od njenih jedrskih ambicij, večje sodelovanje z ZDA. Severna Koreja s svojim jedrskim programom izsiljuje tako ZDA kot tudi celotno mednarodno skupnost, vendar pregled zgodovine dogodkov kaže, da gre del krivde za ponesrečen poskus ustavitve jedrskega programa v državi pripisati tudi ZDA. Severna Koreja je večkrat nakazala, da se je pripravljena odreči jedrskemu programu, če bi se ZDA bile pripravljene pogajati dvostransko in bi bile pripravljene dati ustrezne varnostne garancije, na kar pa ZDA niso bile pripravljene pristati, vsaj ne v taki meri, kot si je Severna Koreja želela. Namesto tega so se ZDA in mednarodna skupnost raje posluževale instituta sankcioniranja, kar je privedlo le do zaostrovanja razmer, katerih posledica sta bila tudi oba izvedena jedrska poskusa. Glede na nenehno izsiljevanje in nespoštovanje določil sprejetih dogovorov se postavlja vprašanje, v kolikšni meri bi mednarodna skupnost in ZDA lahko še zaupali Severni Koreji.

Samo posedovanje jedrskega orožja mogoče niti ni toliko sporno kot dejstvo, kaj lahko Severna Koreja s tem orožjem ali tehnologijo naredi. Uporaba jedrskega orožja je zelo malo verjetna, bolj problematična je prodaja jedrske tehnologije ostalim državam ali celo terorističnim organizacijam. Zato mora mednarodna skupnost, kljub dejstvu, da Severna Koreja že poseduje jedrsko orožje in tehnologijo za izdelavo orožja, najti izhodišče za ponovno vzpostavitev pogajanj o spornem severnokorejskem jedrskem programu.

Tudi pri Iranu se zdi, da mednarodna skupnost ne najde ustrezne rešitve za zajezitev jedrskega širjenja. Prizadevanja mednarodne skupnosti so upočasnila razvoj iranskega jedrskega

programa za miroljubne potrebe in za morebitno izdelavo jedrskega orožja, vendar ga niso in ga očitno tudi ne morejo popolnoma preprečiti. Iran, kljub sankcioniranju in pogajalskimi napori mednarodne skupnosti, tudi v letu 2011 ni prenehal razvijati svoj jedrski program.

Res je, da Iran s prekrivanjem razvoja jedrskega programa ni deloval transparentno, vendar se je sodelovanje izboljšalo tudi zaradi pritiska mednarodne skupnosti. Inšpektorji IAEA niso odkrili nikakršnih indikatorjev, ki bi kazali na razvoj jedrskega orožja. Vseeno pa iransko trmasto vztrajanje pri razvoju lastnega jedrskega programa, s katerim želi obogatiti uran do te mere, da bi bil primeren tudi za izdelavo jedrskega orožja, in hkratno razvijanje balističnih zmogljivosti ne krepi verodostojnosti izjav iranskega političnega vodstva, da svoj program razvijajo le v miroljubne namene.

Razloge za nemoč mednarodne skupnosti pri reševanju iranskega jedrskega vprašanja gre iskati tudi v njeni neenotnosti. Zdi se, kljub načelnemu strinjanju, da naj Iran ne bi dalje razvijal jedrskega programa, posamezne države zasledujejo le lastne interese, ki se zaradi iranskih naravnih energetskega virov in velikosti trga kažejo predvsem na energetske in gospodarskem področju. Mednarodna skupnost se v primeru Irana mora zavedati svoje odgovornosti, saj bi neuspešna rešitev iranske jedrske zagate lahko imela velik vpliv na bodoči obstoj in verodostojnost NPT.

Na primeru obeh držav je videti, da je potrebno najti politično voljo za dialog tako s Severno Korejo, kot tudi z Iranom, saj le vztrajanje pri politiki sankcioniranja ni prinesel rezultatov ne v eni ne v drugi državi. Obe državi sta namreč na zaostrovanje odzivov mednarodne skupnosti odgovorili le še s hujšimi ukrepi, tako s povečanjem obsega jedrskega programa, testiranjem balističnih raket, izvajanjem jedrskih testiranj in povečanjem zmogljivost reaktorjev.

Jedrsko širjenje v Iranu in Severni Koreji ne predstavlja le globalne nevarnosti pred mogočo uporabo jedrskega orožja, ampak tudi nevarnost razvoja jedrskega širjenja v regiji. Tako se je na podlagi kitajskega jedrskega širjenja, zanj odločila tudi Indija, temu je sledil Pakistan, enako je bilo v bližnjevzhodni regiji z Izraelom in poskusom Iraka in Irana. Bo na severnokorejsko jedrsko širjenje odgovorila Južna Koreja ali Japonska, na iransko pa Sirija, Turčija...? Pomembna lekcija jedrskega širjenja iz obdobja hladne vojne, ki velja še danes, je, da se nobena država zlahka ne odpove jedrskemu orožju, če potencialne sovražne države razvijajo jedrski program (Bee 1994, 15).

Druge hipoteze da, »so razlogi za razvijanje lastnega jedrskega programa v Severni Koreji in Iranu podobni, lahko mednarodni skupnosti negativne izkušnje Severne Koreje koristijo pri preprečitvi Iranu, da postane jedrska sila«, ne morem potrditi. Mednarodni skupnosti zaradi različnih interesov posameznih držav in pomanjkanja politične volje znotraj mednarodne skupnosti ne uspe preprečiti Iranu, da postane jedrska država. Iran ne glede na vse poskuse mednarodne skupnosti svoj jedrski program razvija še naprej. Zdi se, da se iz primera Severne Koreje uspešneje uči Iran kot mednarodna skupnost.

9 LITERATURA

- Arms Control Association 2011: Chronology of U.S.-North Korean Nuclear and Missile Diplomacy. Dostopno prek: <http://www.armscontrol.org/factsheets/dprkchron> (30. 1. 2011).
- BBC. 2010. Timeline: N Korea nuclear stand-off. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-11811861> (29. 3. 2011).
- --- 2010a. Iran's Key Nuclear Sites. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11927720> (25. 2. 2011).
- --- 2011. North Korea has more secret nuclear sites - UN report. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-12330056> (29. 3. 2011).
- Bee J. Ronald. 1995. *Nuclear Proliferation: The Post Cold War Challenge*. Washington: Foreign Policy Association.
- Berkofsky Axel. 2009. Japan-North Korea Relations: (Sad) State of Play and (Sad) Prospects. Dostopno prek: http://www.se2.isn.ch/serviceengine/Files/ESDP/103891/.../Japan_NorthKorea.pdf (5. 4. 2011).
- --- 2010. The EU's Relations with China, Japan and North Korea. Implications for the EU's Role and Engagement in Asian Security. Dostopno prek: http://www.ispionline.it/it/documents/WP_36_2010.pdf (6. 4. 2011).
- Campbell M.Curt, Einhorn J. Robert, Reiss B.Mitchell, ur. 2004. *The Nuclear Tipping Point: Why States Reconsider Their Nuclear Choices*. Washington: Brookings Institution Press.
- Carlin L. Robert, Wit S.Joel, ur. 2003. North Korean Reform, Politics, Economics and Security. New York: IISS.
- Cencen Marjan. 2010. *Mednarodni položaj Kitajske po koncu hladne vojne*. Ljubljana: FDV.
- Chubin Sharam. 2002. *Whither Iran? Reform, Domestic Politics and National Security*. New York: IISS.
- Cimola J. Stephen. 2010. *Nuclear Weapons and Cooperative Security in the 21st Century*. Routledge.
- Clegg Jenny. 2009. *China's Global Strategy: Towards a multipolar World*. Pluto Press.
- Cordesman H. Anthony in Kleiber Martin. 2007. *Iran's Military Forces and Warfighting Capabilities*. London: Prager Security International.

- Cronini Patrick. 2008. *Double Trouble: Iran and North Korea as Challenges to International Security*. Santa Barbara: Greenwood Publishing Group.
- Dnevnik. 2003. Iran podpisal dodatni protokol k NPT. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/68957> (25. 2. 2011).
- --- 2010. Bela hiša: Severna Koreja ima z novim jedrskim objektom material za izdelavo od 6 do 12 atomskih bomb. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/1042404623 (29. 3. 2011).
- Dogovorjeni okvir med ZDA in Severno Korejo - Agreed Framework Between the United States of America and the Democratic People's Republic of Korea. 1994. Dostopno prek: <http://www.kedo.org/pdfs/AgreedFramework.pdf> (30. 1. 2011).
- Fitzpatrick Mark. 2008. *The Iranian Nuclear Crisis: Avoiding worst – case outcomes*. New York: IISS.
- Frontline. 2003. Examining the Lessons of the 1994 U.S. North Korea deal. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kim/themes/lessons.html> (28. 1. 2011).
- Global Security. 2010. Oil. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/military/world/iran/oil.htm> (11. 12. 2010).
- Grigg William Norman, Einhorn J. Robert. 2006. Should North Korea's Nuclear Arms Program Evoke a Hard-Line Response. V *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Issues in World Politics*, ur. John T. Rourke, 113 – 125. Dubuque: University of Connecticut.
- Hildreth A. Steven. 2009: North Korean Ballistic Missile Threat to the United States. Dostopno prek: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA494846&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (31. 3. 2011).
- IFIMES. 2005. Ali je ameriška nacionalna varnost ogrožena? Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=58&Find=zda&M=10&> (5. 4. 2011).
- International Crisis Group. 2007. North Korea-Russia Relations: A Strained Friendship. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/north-east-asia/north-korea/B071-north-korea-russia-relations-a-strained-friendship.aspx> (5. 4. 2011).
- ISIS. 2011. Nuclear Iran: Nuclear Sites. Dostopno prek: <http://www.isisnucleariran.org/sites/> (15. 2. 2011).

- Jane's Sentinel. 2011. Iran's Nuclear Programmes. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/GULFS_doc_view.jsp?Sent_Country=Iran&Prod_Name=GULFS&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/gulfsu/gulfa025.htm@current (25. 2. 2011).
- --- 2011a. North Korea: Executive Summary. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/CNAS_doc_view.jsp?Sent_Country=Korea,%20North&Prod_Name=CNAS&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/cnasu/nkors010.htm@current#section1 (28. 2. 2011).
- --- 2010. North Korea: Extnal Affairs. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/CNAS_doc_view.jsp?Sent_Country=Korea,%20North&Prod_Name=CNAS&K2DocKey/content1/janesdata/sent/cnasu/nkors080.htm@current (1. 3. 2011).
- Katzman Kenneth. 2011. Iran: US Concerns and Policy Responses. Dostopno prek: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL32048.pdf> (5. 4. 2011).
- Kile N. Shanon. 2003. Nuclear Arms Control, Non-proliferation and Balistic Missle Defence. V *SIPRI Yearbook 2003*, 590–591. Oxford: Oxford University Press.
- --- 2005. Nuclear Arms Control, Non-proliferation. V *SIPRI Yearbook 2005*, 565–566. Oxford: Oxford University Press.
- --- 2006. Nuclear Arms Control, Non-proliferation. V *SIPRI Yearbook 2006*, 632. Oxford: Oxford University Press.
- --- 2007. Nuclear Arms Control, Non-proliferation. V *SIPRI Yearbook 2007*, 480–482. Oxford: Oxford University Press.
- --- 2008. Nuclear Arms Control, Non-proliferation. V *SIPRI Yearbook 2008*, 351–356. Oxford: Oxford University Press.
- Klein Jean. 2008. Relavance of the European Model for Regulating Security Problems in Northeast Asia. V *Northeast Asia and the Two Koreas*, ur. Hyung Kook Kim, Myongsob Kim in Amitav Acharya, 223 – 256. Yonsei University Press.
- Kunič Jožef. 2006. Ali si Iran zares želi jedrsko orožje? Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=525> (1. 12. 2010).
- Lubi Darko. 1999. *Jedrsko širjenje po hladni vojni*. Ljubljana: FDV.
- Mansurov Y. Alexandre. 2000. Enigma of the Land of Morning Calm: Korean Shrimp or Roaring Tiger? Dostopno prek: http://www.brookings.edu/papers/2000/09asia_mansourov.aspx (25. 3. 2011).

- McCormack Gavan. 2008. The Confortation between North Korea and the US: Soprano vs. Baritone. V *Northeast Asia and the Two Koreas*, ur. Hyung Kook Kim, Myongsob Kim in Amitav Acharya, 223 – 256. Yonsei University Press.
- MMC. 2007. Kaznovanje ne pride do živega Iranu. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/svet/kaznovanje-ne-pride-do-zivega-iranu/68713> (10. 1. 2011).
- Negm Namira. 2010. *Transfer of Nuclear Technology under International Law: Case Study of Iraq, Iran and Israel*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- New York Times. 2010. North Korea's Nuclear Program. Dostopno prek: <http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/northkorea/nuclearprogram/index.html> (29. 3. 2011).
- NTI. 2011. Iran Profile: Nuclear Overwiev. Dostopno prek: http://www.nti.org/e_research/profiles/Iran/Nuclear/index.html (27. 1. 2011).
- --- 2011a. North Korea Profile: Introduction. Dostopno prek: http://www.nti.org/e_research/profiles/NK/Nuclear/index.html (27. 1. 2011).
- --- 2011b. North Korea Profile: Facilites. Dostopno prek: http://www.nti.org/e_research/profiles/NK/Nuclear/facilities.html (27. 2. 2011).
- PBS NEWSHOUR. 2011. North Korea: Nuclear Standof. Dostopno prek: http://www.pbs.org/newshour/indepth_coverage/asia/northkorea/map_flash.html (25. 4. 2011).
- Pinkston A. Daniel. 2008. The North Korean Ballistic Missile Program. Dostopno prek: www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub842.pdf (31. 3. 2011).
- Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov - Comprehensive Test Ban Treaty. 1996. Dostopno prek: <http://www.reachingcriticalwill.org/legal/ctbt/ctbtindex.html> (17. 1. 2011).
- Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov – The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty. 1996. Dostopno prek: <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/ctb.html> (11. 12. 2010).
- Reese David. 1998. The Prospects for North Korea's Survival. New York: IISS.
- Resolucija VS OZN 1540 - United Nation Security Cuncil Resolution 1540. 2004. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf?OpenElement> (28. 4. 2011).

- Resolucija VS OZN 1695 - United Nation Security Council Resolution 1695. 2006. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/431/64/PDF/N0643164.pdf?OpenElement> (28. 4. 2011).
- Resolucija VS OZN 1696 - United Nation Security Council Resolution 1696. 2006. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/450/22/PDF/N0645022.pdf?OpenElement> (7. 4. 2011).
- Resolucija VS OZN 1718 - United Nation Security Council Resolution 1718. 2006. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/572/07/PDF/N0657207.pdf?OpenElement> (28. 4. 2011).
- Resolucija VS OZN 1737 - United Nation Security Council Resolution 1737. 2006. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement> (7. 4. 2011).
- Resolucija VS OZN 1747 - United Nation Security Council Resolution 1747. 2007. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/281/40/PDF/N0728140.pdf?OpenElement> (7. 4. 2011).
- Resolucija VS OZN 1803 - United Nation Security Council Resolution 1803. 2008. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/257/81/PDF/N0825781.pdf?OpenElement> (7. 4. 2011).
- Resolucija VS OZN 1835 - United Nation Security Council Resolution 1835. 2008. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/525/12/PDF/N0852512.pdf?OpenElement> (7. 4. 2011).
- Resolucija VS OZN 1874 - United Nation Security Council Resolution 1874. 2009. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/368/49/PDF/N0936849.pdf?OpenElement> (28. 4. 2011).
- Resolucija VS OZN 1929 - United Nation Security Council Resolution 1929. 2010. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/396/79/PDF/N1039679.pdf?OpenElement> (7. 4. 2011).
- Ronen Yael. 2010. *The Iran Nuclear Issue*. Oxford: Hart Publishing.
- Sagan D. Scott in Waltz Kenneth. 1995. *The Spread of Nuclear Weapons*. London: W.W. Norton & Company.
- Schwartz A. William in Derber Charles. 1993. *The Nuclear Seduction*. Los Angeles: University of California Press.

- Skupna deklaracija o denuklearizaciji korejskega polotoka - Joint Declaration on the Denuclearization of the Korean Peninsula. 1992. Dostopno prek: <http://www.fas.org/news/dprk/1992/920219-D4129.htm> (31. 1. 2011).
- Spector S. Leonard in Smith R. Jacqueline. 1990. *Nuclear Ambitions*. San Francisco: Westview Press.
- Taylor Brendon. 2010. *Sanctions as Grand Strategy*. New York: IISS.
- The National Comitee on North Korea. 2011. An Overview of North Korea's Ballistic Missiles. Dostopno na: <http://www.ncnk.org/resources/briefing-papers/all-briefing-papers/an-overview-of-north-korea-s-ballistic-missiles> (31. 3. 2011).
- Vorontsov Alexander. 2007. Current Russia – North Korea Relations: Challenges and Achievements. Dostopno prek: http://www.brookings.edu/papers/2007/02northkorea_vorontsov.aspx (5. 4. 2011).
- Washington Post. 2011. The Radiating Daneger. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/interactives/nuclear/> (1. 2. 2011).